

In dit nummer:

- 319 **Bezige bijen**
R. Venderbos
- 320 **Hoe gaan wij met de bijbel om?**
O. Mooiweer
- 321 **Evangelisch en Gereformeerd**
J.C. Scheaffer
- 324 **Namen van protestantse kerkgebouwen**
H. Algra
- 326 **Over de historiciteit van bijbelverhalen (2)**
A. v.d. Dussen
- 328 **Ex Libris**
Nieuwe uitgaven
T. Hoekstra
- 330 **Bemoelenis en getuigenis**
B. Wielinga
- 332 **De broeder en de wet**
D. Holwerda

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

Win – win ... verlies?

Weg met de onheilsprofeten van de nulgroeï!

Apekool

Vroeger dachten we dat het tegengaan van milieuvervuiling, het respecteren van mensenrechten e.d. én het vergroten van de welvaart niet hand in hand konden gaan. Welvaartswinst betekende bijvoorbeeld milieuverlies. En dus kon milieuwinst alleen bereikt worden ten koste van economische groei en welvaart. Het kostte wat. Offers moesten worden gebracht. Wie daar vandaag nog mee komt wordt voor gek versleten.

Wat kan een mens nog meer wensen?

Mensen die nog vinden dat multinationals het in zich hebben om de menselijke maat te veronachtzamen krijgen van Ahold topman Van der Hoeven in TROUW de wind van voren: "Apekool, pure apekool, Jaren-zestig denken..."

Sprookje

En toen kwam – net voor de zomer – het RIVM-rapport. Dit Rijksinstituut voor volksgezondheid en milieu becijferde dat bij ongewijzigd beleid de milieudoelstellingen van het kabinet bij lange na niet gehaald zullen worden.

Met name als het gaat om de uitstoot van CO₂, kooldioxide, het gas dat het broeikaseffect veroorzaakt. Den Haag was in rep en roer. Een speciaal kamerdebat volgde. Het bedrijfsleven leek even in lichte paniek. En toen? Toen bleef alles bij het oude. Het

kabaal verstomde. Kabinet en groot-industriëlen waren het RIVM zelfs dankbaar. Ze hadden ons weer even fijn wakker geschud! En dat was het dan... Het win-win sprookje mag kennelijk niet verstoord worden.

Pijn in de portemonnee

Toch is er, behalve het alarmerende RIVM-rapport, nog een reden om te twijfelen aan de win-wintheorie. Het is namelijk een theorie die werkt zolang het economisch goed gaat. Dan kunnen we ons de luxe permitteren aardig te zijn voor milieu, mensenrechten e.d.

Maar wat gebeurt er als het tij keert? Economen en groot-industriëlen wijzen op de onstuimige en ongeremde groei van de economie in het Verre Oosten.

Een schoon milieu en mensenrechten staan laag op de prioriteitenlijst van de grote bedrijven daar. Het kost ze dus ook minder geld en dus kunnen ze goedkopere producten op de markt brengen.

Als die ontwikkeling door zet, is het nog maar de vraag of het westerse bedrijfsleven de ethiek hoog in het vaandel kan en wil houden. Want dan gaat de ethiek pijn in de portemonnee doen.

En de vraag is of de consument een stap terug zal willen doen: een offer brengen ten gunste van milieu en mensenrechten e.d.

Het ziet er naar uit dat de luxe win-win theorie het toch zal moeten afleggen tegen de evangelische praktijk van Jezus: "ieder, die zijn leven zal willen behouden, die zal het verliezen; maar ieder, die zijn leven verloren heeft om Mij nentwil, die zal het vinden".

P. Kurpershoek, Hoofddorp

Chemiereus BASF heeft er een. Shell en Unilever hebben er een. Albert Heijn heeft er geen, maar het

heeft de aandacht, verzekerde Ahold topman Van der Hoeven onlangs nog in TROUW.

We hebben het over de ethische code. Grote bedrijven hebben – al dan niet op schrift gesteld – regels gemaakt over wat kan en wat niet als het gaat om milieu, mensenrechten en dat soort zaken.

Winst maken is allang niet meer alleen heilig. Evenwicht moet er zijn tussen zakelijk belang en andere maatschappelijke belangen.

Ook de overheid doet mee. Economische groei én verbetering van het milieu kunnen hand en in gaan. Dat wordt een win-win-situatie genoemd. Het geheim van het paarse succes kabinet.

Bijvoorbeeld: Schiphol kan groter groeien door een vijfde start- en landingsbaan aan te leggen, die er dan voor zorgt dat de totale hoeveelheid lawaai voor de omgeving vermindert. Winst voor Schiphol en winst voor de omwonenden.

Wat kan een mens nog meer wensen? Ethisch verantwoord gedrag en toch genieten meer en meer welvaart.

Veertiendaagse uitgave van de
gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
Ds. J. Bouma
A. Hartkamp
Drs. P.J. van Kampen
J.J. Lakerveld
Ds. J.M. Mudde
Ds. K. Muller
Ds. W. Smouter
J. Westerkamp-Stegeman

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Telefoon: 0513-653620
Telefax: 0513-653632.

Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Onder andere(n)

A. Hartkamp,
Groenord 92,
2401 AG Alphen aan den Rijn.
Telef./telefax 0172-445872.

Abonnementen en ledenadministratie

M. van Veelen-Vreugdenhil
Administratie Opbouw
Hunze 16
2911 EH Nieuwerkerk aan den IJssel
Tel. 0180-320205.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min.
f 25,- contributie op bovenstaand
gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van
abonnementen uitsluitend bij de
administratie. Abonnementen kunnen ieder
moment ingaan, doch slechts per 31
december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot
15 november.

Abonnementenprijs

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 68,- per jaar of f 38,- per half jaar.
Voor studenten f 34,- per jaar.
Buitenland f 112,- per jaar of f 124,- per
luchtpost. Chequekosten buitenland: f 15,-.

Advertenties

Tarief: 68 ct. per mm. bij 45 mm. breed
(excl. 17,5% BTW).
Advertenties inzenden tot woensdag 8.30
uur, anderhalve week vóór
verschijningsdatum. Familieberichten
uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor
verschijning. Advertenties en
familieberichten rechtstreeks naar Nedag,
t.a.v. het bedrijfsbureau.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 0342-410760, fax 0342-492542.

Druk

'Steenbergen', Zeist.

Opbouw wordt gedrukt op
gerecycled papier.

Dit tijdschrift wordt ten behoeve van
iedereen, die niet op de gebruikelijke
manier kan lezen, uitgegeven op
geluidscassette en/of in braille
of grootletter. Informatie en opgave:
CBB, Christelijke Bibliotheek voor
Blinden en Slechtzienden, Postbus 131,
3850 AC Ermelo, tel. 0341-551014.

ISSN 0030-3356

Kalender

van Ned. Geref. bijeenkomsten van
meer dan plaatselijk belang.
Opgave: telefoon 0513-653620; tele-
fax: 0513-653632; E-mail:
kmuller@epsilon.nl

- 6 september Ontmoetingsdag van het
Gereformeerd Appèl te
Zwolle
- 2 oktober Vrouwencontactdag in
de Nieuwe Buitensocië-
teit, Stationsplein 1, te
Zwolle; info voor stands:
038-4531945
- 25 oktober Centrale Diaconale Con-
ferentie te Apeldoorn;
onderwerp: Kerk en
gevangenen
- 8 november Zendingsnajaarsverga-
dering Leerdam
- 12 november Najaarsvergadering St.
Emeritaatsvoorziening
(SEV) te Utrecht; 19.30
uur; info: 0341-553694
- 7 maart '98 Opening Landelijke Ver-
gadering 1998
- 18 april Landelijke Ontmoetings-
dag te Barneveld; info en
stands: J.A.D. Schenkel,
038-3320128

Opbouw-regiocorrespondenten

Regio Amsterdam-Haarlem: J. Koster, Corn. Dirkszlaan 133,
1141 XZ Monnikendam,
tel. 0299-651882

Regio Den Haag: A. Hartkamp, Groenord 92,
2401 AG Alphen aan den Rijn,
tel. 0172-445872

Regio Noord-Nederland: E. Kole-Mollema, Kempaansstraat 33,
8446 GS Heerenveen,
tel. 0513-624478

Regio Utrecht: F. Vonk, Rietland 9,
3621 GZ Breukelen,
tel. 0346-263460

Bezige bijen

Nehemia 3

R. Venderbos, Dalfsen

Nehemia 3 is een hoofdstuk, dat stikt van de namen en de bedrijvigheid rond de herbouw van Jeruzalem, de stad van God. De een deed dit, de ander dat en "daarnaast was bezig..." Allemaal namen van bezige bijen. Echt een hoofdstuk om over te slaan, als je de (goede!) gewoonte hebt om aan tafel uit de bijbel te lezen. Ik bedoel: het is een hoofdstuk is om eerst zelf 'ns rustig te lezen en te bestuderen, en om dan al lezend wat over te vertellen. Goed om te lezen aan het begin van een nieuw seizoen.

Het eerste wat opvalt is dat de herbouw van de muren en de poorten heel geordend plaatsvindt. Nehemia is goed doordacht te werk gegaan. Hij heeft in zijn nachtelijke inspectietocht (Neh. 2) de situatie van Jeruzalem in kaart gebracht. Vervolgens heeft hij alles besproken met de verschillende sleutelfiguren, en een bouw- en restauratieplan opgesteld. Daarna zijn de ruim 40 klussen verdeeld over degenen die beschikbaar waren. Het werk in Gods koninkrijk wordt niet gedaan op goed geluk. Het vraagt om gedegen voorbereiding, analyses en een goed plan zodat je elkaar niet in de weg loopt.

Iedereen kan meedoen

Het tweede wat opvalt is dat iedereen wordt ingeschakeld bij de uitvoering van Nehemia's plan. Mensen die op allerlei manier van elkaar verschillen, bijv. qua geografische herkomst: mensen uit de stad en mensen uit de rustige dorpjes op het platteland. Maar ze verschilden ook qua beroep. Genoemd worden *priesters*: die waren thuis in de wetten van Mozes, ze hielden van studeren en deden hun heilige werk in de tempel. Maar ze trekken hun gewaden uit en de overall aan, ze achten zich niet te hoog om hun handen vuil te maken. Ook hun assistenten in de tempel, de *levieten*, zijn van de partij, evenals de *tempelhorigen*, d.w.z. de knechten in de tempel die de vuilste karweitjes moesten opknappen. Verder worden genoemd *goudsmiden*, mensen die gewend zijn aan fijn handwerk en *apothekers*, nette mensen die hun handen graag schoon

houden voor de bereiding van zalfjes en drankjes. Maar ze doen mee, evenals mensen uit het *bedrijfsleven* en de *handel*. Hard werkende mensen met een vlotte babbel, die misschien wel 'ns wat klussen in eigen huis maar verder onervaren zijn in de bouw. Maar als de nood aan de man komt, kan iedereen meedoen. Al is het maar met stenen sjouwen, grond verplaatsen of planken tillen. Iedereen die mee wilde doen kon meedoen. Ook de vrouwen, zoals de dochters van Sallum (vs 12). En de vraag is, of bij ons ook iedereen kan meedoen in de opbouw van de gemeente. Worden alle beschikbare gaven ingezet of zijn er onder ons ook die het gevoel hebben aan de kant te staan? Als dat zo is, is er iets mis! Dan moeten we iets creëren, waardoor

*het eerste wat
gebeuren moest was,
dat de dienst der
verzoening weer goed
kon plaatsvinden*

niemand ook zijn gaven kan gebruiken ten dienste van de opbouw van de gemeente! Want *alle* heiligen dienen te worden toegerust tot dienstbetoon, elk lid dient op zijn eigen wijze bij te dragen aan de opbouw van het lichaam (Ef. 4:11-13).

Omgaan met frustraties

Niet iedereen die kon *wilde* ook meedoen: de aanzienlijken uit Tekoa lieten het afweten (vs 5). De reden daarvan staat er niet bij. Wel dat het aanzienlijken waren. Misschien hadden ze 't te hoog in hun bol, doordat ze veel geld of veel hersens hebben. Voor zulke mensen is het vaak moeilijk om mee te doen met dat hele gewone: werken voor de zaak van God. Dat is niet interessant. Financieel word je er niet wijzer van, en voor je maatschappelijke status of carrière hoeft je het niet te doen. Dat gevaar is ook vandaag levensgroot! Als je het in je leven "gemaakt" hebt, als je boven het gemiddelde uitstijgt met je verstand, je inkomen, je bedrijf, je huis, je auto, kun je gaan neerzien op het gewone werk binnen de gemeente. Dan kan je "bijdrage" tot het werk binnen de gemeente teruglopen tot het bezoeken van één kerkdienst per zondag, en dat is het dan.

Hoe ga je hier nu mee om als je zoiets tegenkomt binnen de gemeente? Je kunt je verschrikkelijk gaan zitten ergeren. Misschien zeg je: als 't zó moet, dan doe ik ook niks... Het mooie in dit hoofdstuk is, dat je daar eigenlijk niets van leest. Wel kom je dat prachtige vers 27 tegen: "verderop herstelden de Tekoieten een volgend stuk..." Ze hadden al het nodige gedaan (vs 5) en nu doen ze er nog een schepje bovenop, zoals Baruch, de zoon van Zabbai (vs 20) "vol ijver" nog een volgend stuk deed. Geen gehagrijn maar gewoon nog iets extra's doen om het nare gedrag van je stadsgenoten te compenseren. Prachtige christelijke reactie!

Prioriteit

Wat had nu de meeste prioriteit bij de herbouw? Daarom draait ons hoofdstuk: de restauratie van de Schaapspoort (vs 3 en 32). Door die poort kwamen de schapen die als offerdieren geslacht werden in de tempel. M.a.w. het eerste wat gebeuren moest was, dat de dienst der verzoening weer goed kon plaatsvinden.

En dat is vandaag ook nog zo. We kunnen bouwen aan de kerk -Gods bouwwerk van vandaag (1 Cor. 3)- we kunnen hier en daar wat vertimmeren en restaureren, soms zullen we zelfs hele stukken moeten vernieuwen (lees maar in dit hoofdstuk!), maar het eerste waar het om moet gaan in ons bezig zijn binnen het koninkrijk van God is de dienst der verzoening. Nieuwtestamenteisch gezegd: het gaat om de verkondiging van onze Heer, die zijn leven gegeven heeft aan het kruis en die zo de zonde, de dood en de duivel heeft overwonnen. Als dat centraal staat, zullen we niet verlamd worden door discussies, waarbij de een alles bij het oude wil houden en de ander voortdurend wil vernieuwen. Dan zijn we ook vandaag actieve bouwers, gericht op de vraag hoe dat ene, dat geweldige nieuws van onze gekruisigde en opgestane Heer doorgegeven kan worden aan elkaar, aan onze kinderen en degenen die nog (weer) buiten staan. Dat verlost van krampachtigheid, dan bouw je en sommige dingen laat je dan bij het oude en andere dingen vervang je door nieuwe. Paulus zou zeggen: wat doet het ertoe? Als Christus maar verkondigd wordt (Fil. 1:18)!

Hoe gaan wij met de bijbel om?

O. Mootweer – Enschede

Niet nieuw, wél actueel

Dit is geen nieuwe vraag. Ik ben mij dat terdege bewust. Het hoeft ook geen nieuwe vraag te zijn. Maar niemand kan ontkennen, dat het wél een actuele vraag is. Wij hebben die vraag nl. steeds weer aan onszelf en aan elkaar te stellen. Permanente bezinning op onze omgang met Gods Woord is immers geboden. De gemeente te Filadelfia wordt door de Here geprezen, omdat zij het Woord van Hem bewaard heeft.

(Openb. 3: 7-13).

Bewaren betekent hier uiteraard niet conserveren. Want dan houd je alleen maar iets in stand. Maar de gemeente van Filadelfia behoeft het Woord niet in stand te houden. Het Woord houdt immers zichzelf in stand! Nee, die gemeente is daar met het Woord van God intens bezig geweest. De gelovigen daar hadden de verwachting van Christus laten versterken door de aansluiting op de krachtbron van het evangelie van Christus' kruis en opstanding.

Daarom belooft de Heiland zijn kerk daar, dat Hij haar zal bewaren voor het uur van de verzoeking, die over de hele wereld komen zal. De kerk leeft nu reeds met het Woord te midden van een vijandige wereld. Van alle kanten wordt de aanval van satan ondernomen om die gemeente van Christus dat kostbare bezit te ontfutse- len. Want je kunt dat Woord metter- daad kwijtraken! Dan heb je de Bijbel nog wel, maar hij heeft geen betekenis meer voor je. Je leven wordt door de inhoud daarvan niet meer beheerst. Het is dood kapitaal geworden.

Geschenk en opdracht

De HERE heeft aan zijn kerk zijn Woord toevertrouwd. Minder hebben wij dus niet. Maar meer hebben wij ook niet.

„Christus heeft op aarde niets achter- gelaten dan zijn Woord alleen”, aldus Luther. En daarom zegt hij ervan: „Het Woord – DAT zult gij laten staan!” Het lijkt er vandaag verdacht

veel op alsof Luther in gelatenheid zou hebben gezegd: Het Woord – DAT zult gij laten liggen! Want hoeveel mensen hebben wel een Bijbel-exem- plaar thuis, maar gebruiken dat niet. Zo is hun leven niet tot Gods eer en berokkenen zij zichzelf onberekenbare schade.

Zo kan men ook niet de vereiste naas- tenliefde betrachten. Want dat Woord is de unieke bron waardoor het ver- keer met de HERE en de christelijke communicatie met de medemensen gevoed wordt. Als ik mij verwijder van die unieke bron sterft het leven af. En dat zie je rondom je gebeuren. Trou- wens, dat is niet het enige, dat valt te signaleren. Je ontdekt in je omgeving hoe vervolgens het leven wordt volge- propt met allerlei ideologieën, die haaks staan op het getuigenis van de Heilige Schrift.

De mens MOET een oriëntatiepunt hebben! Als hij dan de norm van God veracht, schept hij zichzelf een andere norm, die naar het vlees is. Maar zo wordt de doortocht van de Pinkster- geest afgeremd. Dat is de harde wer- kelijkheid waarmee wij in deze wereld worden geconfronteerd. HET WOORD BEWAREN IS DUS NIET, DAT WIJ DE BOODSCHAP VAN HET EVAN- GELIE VAN CHRISTUS CONSERVE- REN, MAAR DAT WIJ IN HET GELOOF ERMEE OPEREREN. Dan zullen wij ontwaren welk effect dat Woord heeft ook in de fase van de wereldgeschiedenis waarin wij ons thans bevinden.

Laten wij nooit gering denken over de actieradius van het Woord van de HERE, onze God. Zijn kracht is niet te meten. Want het is het Woord van de Geest, die levend maakt. Hij verlost de mensen van zichzelf. Dat is de meest indrukwekkende bevrijding, die er in de samenleving bestaat!

Exegese, exegese...

Het Woord wil uitgelegd worden. Want de Geest wil via de exegese van zijn getuigenis zoveel mogelijk mensen in deze wereld bereiken. Daarom moet men nimmer smadelijk spreken over de theologie.

De uitleg van het O. en N.T. is uiter- mate belangrijk. De student moet leren omgaan met de inhoud van Gods

Woord. Het gevaar van gewiekste inlegkunde is levensgroot aanwezig. Vandaar, dat er bepaalde regels zijn voor de Schriftuitleg. Wij zullen recht moeten doen aan de tekst, vanuit de grondtekst gelezen.

Wij dienen het tekstverband in reke- ning te brengen.

En verder is het een vereiste Schrift met Schrift te vergelijken. En dat alle- maal om de werkelijke boodschap van dat Bijbelwoord te leren verstaan en vervolgens door te geven aan het volk van Gods Verbond. Daarna zal de gemeente ook moeten vragen. Daarop heeft zij volledig recht. Wij voegen er overigens wel aan toe, dat de uitleg van de Bijbel niet alleen is voorbehou- den aan de theoloog. Het gemeente- lid, dat geen theologie gestudeerd heeft, heeft evenzeer de dure roeping zich met de Schriften op een eigen manier bezig te houden. Zo kan men iets voor elkaar betekenen binnen de kring van de gemeente.

Ik denk hierbij aan mensen als Pris- cilla en Aquila, die aan Apollos, een geleerd man, een nauwkeuriger uitleg gaven van de weg van God. De weg van God d.i. de leer van Christus, het evangelie. In aanvullend onderwijs kreeg de geleerde Apollos nader onderricht over de waarde van Jezus' dood en opstanding zoals die door Paulus werd gepredikt. En dat terwijl Priscilla en Aquila maar eenvoudige mensen waren (zie hiervoor Hand. 18 vs 24 e.v.).

Toen Apollos overgestoken was naar Acháje was hij daar van veel nut voor hen, die geloofden. „Want onvermoeid bestreed hij de Joden in het openbaar en bewees uit de Schriften, dat Jezus de Christus is.” (vs. 28)

De betekenis hiervan voor ons

Nu de Bijbel af is mogen wij dit op ons toepassen door te constateren, dat de trouwe exegetische arbeid onder Gods zegen vrucht draagt. In de goede zin van het woord wordt de christen dan agressief.

Hij was voorheen een agressieve vij- and van God. Hij is via wedergeboorte een agressieve vriend van God gewor- den. Hij gaat tot de aanval over en staat zijn mannetje. Hij komt er open- lijk voor uit, dat hij gekozen heeft voor

de Kurios Christus. En hij ontvangt steeds nieuwe kracht van de Heilige Geest.

Hij raakt niet achter adem. Hij legt het bijltje er niet bij neer. Hij kent uithoudingsvermogen. Want het gaat om zijn Zaligmaker, die DE CHRISTUS is.

Jezus is niet op eigen houtje Zaligmaker. Nee, de Vader heeft Hem officieel daartoe aangesteld. Wat is het mooi om zó met de Bijbel voortdurend in gesprek te zijn in de wetenschap, dat ten diepste de Bijbel zichzelf uitlegt. Dat komt, omdat de Heilige Geest de Auteur is van dat grote Boek!

Eén ding wil ik nog opmerken. Wij moeten de Bijbel wél uitleggen, maar niet verdedigen! C.H. Spurgeon, destijds de Engelse prins der predikers, heeft hierover o.a. het volgende geschreven:

„Wij kunnen het thans dus wel aan de Bijbel overlaten zichzelf te verdedigen. Daar zie ik mensen om een leeuwenkooi staan en overleggen hoe men de leeuw zou kunnen verdedigen. Mijn advies is kort en goed: „Laat hem er maar uit, hij zal zichzelf wel verdedigen!”

Hoe zouden zijn verdedigers uit elkaar worden gejaagd en alle vijanden bovendien!”

Niet de verdediging, maar de VERKONDIGING ligt in het verlengde van de uitleg van de Heilige Schrift. Dát is onze werkelijke opdracht!

Evangelisch en Gereformeerd

Over dopen of 'opdragen'¹

J.C. Schaeffer, Nunspeet

Toen wij destijds na de breuk met de Geref. Kerken (vrijgemaakt) genoodzaakt waren om een nieuwe naam voor onze kerken te bedenken, was één van de opties: Evangelisch Gereformeerde Kerken. Op de voortgezette Landelijke Vergadering van Wezep op 19 mei 1979, waar alle kerken rechtstreeks vertegenwoordigd waren, viel deze naam echter bij eerste stemming af, omdat ze door niet meer dan 6 kerken werd gesteund. Als wij vandaag voor die keuze zouden staan, dan zou die naam wel eens meer kans kunnen maken dan destijds. Naar ik meen was het ds. J.M. Mudde, die ooit van onze kerken zei, dat we de meest evangelische onder de gereformeerden en de meest gereformeerde onder de evangelischen waren. En hij was daar bepaald niet ongelukkig mee.

Ook komt er onder ons meer aandacht voor, dat de persoonlijke geloofsband met God en Jezus Christus gestalte behoort te krijgen in bewust gezochte momenten van stil zijn voor God om te luisteren naar zijn Woord en Hem aan te roepen in gebed. Nog niet zo heel erg lang geleden besteedde ds. A. v.d. Dussen daar in Opbouw nog in enkele artikelen uitgebreid aandacht aan. Met name ook de aanbidding en lofprijzing van God krijgt grotere aandacht. Bovendien is er sterke belangstelling voor het gemeenschappelijk gebed, b.v. in gebedskringen. En dan vindt de aanbidding bij voorkeur plaats door het enthousiaste zingen van zgn. 'opwekkingsliederen'. In diverse van onze gemeenten hebben die ook al een vaste plaats in de eredienst verworven. Of er worden met zekere regelmaat 'sing-ins' of 'praise-avonden' gehouden, waar deze liederen vaak de hoofdmoot van het repertoire uitmaken.

Daarnaast is er onder invloed van de 'evangelische beweging' onder ons duidelijk meer aandacht voor het werk van de Heilige Geest op het terrein van de charismata – de genadegaven, waarmee de Geest de individuele gelovigen toerust tot opbouw van de gemeente en tot uitbouw van het Koninkrijk van God. In meerdere gemeenten wordt dankbaar gebruik gemaakt van materiaal, dat hierover wordt aangeboden door de Evangelische Alliantie. En ook de groeiende belangstelling voor b.v. 'Willow-Creek' en de Alpha-cursus hangt hier ongetwijfeld mee samen.

Wederzijdse beïnvloeding

Als gevolg hiervan voelen broeders en zusters met een hang naar de evangelische beweging zich meer dan eens in onze gemeenten thuis, al zal dat zeker niet over de hele linie het geval zijn. Het komt zelfs meermalen voor, dat men vanuit een evangelische groep of kerk overstapt naar één van onze kerken.

Ik aarzel niet dit samengaan van evangelische en gereformeerde tradi-

Evangelisch Gereformeerd

Het mag duidelijk zijn, dat er in (een groot deel van) onze kerken grote openheid is voor het 'evangelische' gedachtegoed en de daarop geënte praktijk. Met name de nadruk op een warme, persoonlijke geloofsverbondenheid met Jezus Christus en op het heiligende en levens-vernieuwend werk van de Heilige Geest, die voor dit denken kenmerkend is, spreekt velen aan. Men voelt zich getroffen door de oproep tot een levend geloof, dat vele malen meer inhoudt dan het formele lidmaatschap van een kerk. Geloof is toch de vrucht van een persoonlijk aangeraakt zijn door de Heilige Geest, waardoor je een ander, nieuw mens wordt. En die verandering manifesteert zich in groei in de strijd met zonden en gebreken.

ties binnen onze kerken positief te noemen. Ik ben ervan overtuigd, dat we elkaar nodig hebben. De warme, persoonlijke geloofsovertuiging enerzijds en het Schriftuurlijk en confessioneel belijnde denken anderzijds kunnen elkaar wederzijds positief bevruchten. Als de één geneigd is te accentueren, dat we vandaag kerk van Christus behoren te zijn met een missionaire opdracht in de samenleving van nú, dan heeft dat soms de correctie nodig van anderen, die beseffen dat we ook kerk zijn met een geschiedenis, waaruit we het één en ander hebben te leren en te bewaren. En een wat kil en afstandelijk traditionalisme of intellectualisme kan een flinke scheut warme emotionaliteit en bewoogenheid goed gebruiken. Ik ben me er overigens van bewust, dat in werkelijkheid de lijnen beslist niet altijd zo getrokken kunnen worden als ik dat hier min of meer schematisch heb gedaan.

Diversiteit

Een dergelijke openheid en de bereidheid om samen vorm te geven aan het kerk-van-Christus-zijn vandaag roept tegelijk onmiskenbaar ook zekere spanningen op. Soms zijn de geloofsinzichten en -overtuigingen binnen een gemeente daardoor zo divers, dat het veel wijsheid vraagt om er goed mee om te gaan.

Eén van de problemen, die zich regelmatig voordoen, is het feit dat ouders tot de overtuiging gekomen zijn, dat de gereformeerde traditie om kinderen te laten dopen niet bijbels gefundeerd is. M.i. wordt op dit punt duidelijk, dat één van de sterke punten van het 'evangelische' denken tegelijk ook een punt is waaruit zijn zwakheid blijkt. De op zichzelf terechte nadruk op de noodzaak van wedergeboorte en bekering van ieder kind van God kan gemakkelijk leiden tot subjectivisme, waarbij de eigen ervaring en beleving centraal komt te staan en beslissend wordt. Alleen hij/zij die persoonlijke geloofservaring heeft mag dan gedoopt worden.

Mijn ervaring met ouders, die deze overtuiging zijn toegedaan, is sterk ambivalent. Ik herinner mij nog levendig het gesprek, dat ik jaren geleden met een ouderpaar had, dat ook hun pasgeboren kindje niet wilde laten dopen. Hij was van huis-uit Nederlands Gereformeerd, zij kwam uit de Nederlands Hervormde Kerk. En hun overtuiging was duidelijk gestempeld door hun ervaring. De jonge vader verklaarde, dat hij van zijn ouders nog

nooit iets had gehoord over de rijke betekenis van de doop. Er was van geloofsopvoeding zelfs helemaal nauwelijks sprake geweest. Toen hij zijn broer, die kort daarvoor ook een kind had gekregen, vroeg waarom hij dat wel liet dopen, was het enige antwoord dat hij kreeg, dat iedereen dat toch deed. De moeder vertelde me, dat ze grote moeite had met de gewoonte, die ze in de Hervormde Kerk had leren kennen, om zonder meer ieder kind te dopen, ook al was het van ouders die op geen enkele manier met de kerk meeleefden. Beide ouders konden door hun opvoeding en afkomst in de doop niet anders zien dan een leeg ritueel, dat geen enkele betekenis had. Eerlijk gezegd kon ik dat, gezien hun achtergrond, heel goed begrijpen. En hoezeer ik persoonlijk ook overtuigd ben van de waarde en de rijkdom van de kinderdoop, ik kon die overtuiging helaas niet op hen overdragen.

Kerkenraadsbeleid

Hoe ga je nu om met gemeenteleden, die om soortgelijke redenen moeite hebben met de kinderdoop? Het zijn toch vaak niet de minst meelevende broeders en zusters om wie het gaat. Integendeel, ze denken over het alge-

*Hier staan immers
twee lijnen
van denken
onverzoenlijk
tegenover elkaar*

meen bewuster na over wat God van hen vraagt, dan menigeen die het traditioneel gereformeerde paadje loopt. En dat maakt hen sympathiek, zodat het alleen daarom al verdrietig is om hen erop te wijzen dat ze met hun denken niet in de lijn van de Schrift gaan².

Tot nu toe wordt in onze kerken, naar ik meen, vrij algemeen de lijn gevolgd, dat in principe ieder lid, dat moeite heeft met de kinderdoop, van harte in volle rechten als broeder of zuster in Christus wordt aanvaard. Hierop is echter één uitzondering, nl. dat zo iemand niet als ambtsdrager zal kunnen worden verkozen en aangesteld. Van een ambtsdrager in een gereformeerde kerk zal immers mogen worden verwacht, dat hij de officieel aanvaarde belijdenis van onze kerken zal helpen uitdragen en verdedigen. En van die belijdenis is de leer van de

kinderdoop niet één van de minst belangrijke onderdelen.

Maar één van de gevolgen van dit beleid is, dat een kerkenraad kan worden geconfronteerd met de vraag van ouders, die moeite hebben met de kinderdoop, of hun kind in het midden van de gemeente mag worden 'opgedragen' en gezegend. Men wil zo hun pasgeboren kind op plechtige wijze aan de HEERE toewijden en samen met de gemeente bidden of Hij ooit door zijn Heilige Geest in het hart van dit kindje het geloof in Hem wil wakker roepen. Dit 'opdragen' en zegenen is zagezegd het evangelische alternatief voor de kinderdoop. Hoe moet een kerkenraad hiermee omgaan?

U hebt in het Nederlands Dagblad van 17 mei j.l. kunnen lezen, dat de kerkenraad van de Ned. Geref. Kerk van Nijmegen onlangs besloten heeft een dergelijk verzoek positief te honoreren. Ik heb begrepen, dat men daar de andere kerken van de regio van in kennis heeft gesteld, zonder daarover eerst op een regionale vergadering advies te hebben gevraagd. En om met dat laatste te beginnen, m.i. heeft de kerkenraad van Nijmegen zo een onverantwoorde stap gedaan. Een besluit als dit is toch te ingrijpend om los van het kerkverband te nemen. Hier zit immers heel wat aan vast, dat in gemeenschappelijk overleg overwogen had moeten worden.

Voetballen of handballen

Ik ga ervan uit, dat de kerkenraad van Nijmegen met dit besluit recht heeft willen doen aan de hierboven geschetste werkelijkheid, dat in onze kerken 'evangelischen' en gereformeerden meer en meer een gemeenschappelijk huis bewonen. En ik veronderstel, dat men er op uit is geweest zodoende een zeker evenwicht te bewaren.

Maar ik ben geneigd te concluderen, dat men zo juist het evenwicht heeft verstoord ten koste van de gereformeerde lijn. Ons officiële gereformeerde belijden is immers met antw. 74 van de Heidelbergse Catechismus op de vraag of men ook kleine kinderen moet dopen: "Ja. Zij behoren even goed als de volwassenen tot het Verbond van God en zijn gemeente..."

Daarom *moeten* ook zij door de Doop, als het teken van het Verbond, in de christelijke Kerk ingelijfd ... worden." En met art. 34 N.G.B.: "En Christus heeft zijn bloed waarlijk niet minder vergoten om de kleine kinderen der gelovigen te wassen dan Hij dat gedaan heeft voor de volwassenen.

Daarom *behoren* zij het teken en Sacrament van wat Christus voor hen gedaan heeft te ontvangen." Ook kan gedacht worden aan de eerste vraag van het klassieke doopformulier aan de ouders van de dopeling: "Belijdt u dat onze kinderen in zonde ontvangen en geboren en daarom aan velerlei ellende, ja zelfs aan het eeuwige onderdeel onderworpen zijn, maar dat zij in Christus geheiligd zijn en daarom als leden van zijn gemeente *behoren* gedoopt te wezen?"³

De doop van onze kinderen is dus in onze gereformeerde traditie altijd gezien als een gebod van Christus. Het is voor ons bijgevolg geen vrijblijvende zaak. Nee, het is iets wat hoort en wat van Christus moet. Tegelijk zijn wij wel zo overtuigd van de geestelijke waarde van de kinderdoop, dat we

het evenwicht heeft verstoord ten koste van de gereformeerde lijn

nooit ouders geestelijk zouden willen dwingen om hun kind te laten dopen. Ouders moeten toch zelf ook innerlijk van de juistheid van dat gebod overtuigd zijn.

Maar het is een duidelijke stap verder als wij zulke ouders tegemoet komen in hun verlangen om hun kinderen officieel in de eredienst te laten 'opdragen'. Daarmee worden immers de kinderdoop en het ritueel van 'opdragen' als gelijkwaardig naast elkaar geplaatst. En dat doet duidelijk afbreuk aan ons gereformeerde belijden.

Het gevolg daarvan is logischerwijze, dat het kind zelf in de toekomst, wanneer het tot belijden van zijn geloof komt, de kerkenraad zal vragen om dan als volwassene gedoopt te mogen worden. Of het kan gebeuren, dat iemand die wel als kind gedoopt is, maar van oordeel is dat toen zijn geloofsantwoord niet verdisconteerd was, bij zijn geloofsbelijdenis vraagt nog eens weer gedoopt te mogen worden. Enkele jaren geleden werd deze praktijk van de zgn. 'bevestigingsdoop' bepleit door drs. E.W. van der Poll⁴. Welke reden zou b.v. de kerkenraad van Nijmegen dan kunnen hebben om een dergelijk verzoek te weigeren? Is er na deze eerste stap voldoende reden om ook niet de volgende te zetten?⁵

Het gevolg zou zijn, dat kinderdoop en volwassendoop binnen één gemeente

als volwaardige alternatieven naast elkaar zouden bestaan. Dat is overigens precies wat iemand als Van der Poll voor ogen staat.

Ik ben van mening, dat hiermee kerken van een gereformeerde signatuur absoluut worden overvraagd. Zoals je trouwens ook een evangelische gemeente of een Pinkstergemeente zou overvragen als je hen zou verzoeken ruimte te willen bieden voor het dopen van kinderen. Hier staan immers twee lijnen van denken onverzoenlijk tegenover elkaar. In het gereformeerde belijden gaat het bij de doop om het handelen van God aan het kind. Hij neemt het aan als zijn kind. In het evangelische denken gaat het bij het opdragen om een daad van de ouders. Zij stellen hun kind aan God voor en dragen het aan Hem op met de bede, dat Hij het wil aanneemen.

Hoe verdrietig het ook is, juist omdat je elkaar op zoveel punten en terreinen herkent als broeders en zusters in dezelfde Heer, hier loopt m.i. toch een scheidslijn die niet te overbruggen is. Ds. P. Boomsma, destijds voorzitter van de synode van de (syn.) Gereformeerde Kerken, zei het ooit eens zo: "Iemand die vanuit zijn evangelische achtergrond vindt dat de volwassendoop de enige juiste is, verspeelt zijn plaats (in een gereformeerde kerk – jcs). Als je ingehuurd bent om te voetballen, moet je niet ineens gaan handballen". Het is misschien een wat prozaïsche vergelijking, maar het geeft wel aan hoe twee verschillende stijlen van sport bedrijven, c.q. kerk-zijn nu eenmaal niet samengaan.

Integriteit

Nogmaals, dit is iets wat niet zonder pijn in het hart vastgesteld kan worden. Het bepaalt je bij een verdrietige gebrokenheid tussen gelovigen, die je zo graag genezen en geheeld zou zien. Maar ik ben stellig van mening, dat de wijze waarop de kerkenraad van Nijmegen naar een oplossing heeft gezocht onze integriteit als kerken uit de gereformeerde traditie aantast.

Daar komt bij, dat men m.i. te overhaast gehandeld heeft. Ongetwijfeld heeft in de besluitvorming een rol gespeeld, dat men concreet te maken had met, naar ik voetstoots aanneem, een fijn stel ouders, die serieus met het geloof en zijn consequenties bezig zijn. En dan is het natuurlijk extra moeilijk om een teleurstellend besluit te nemen. Maar juist dan is het zo belangrijk om te rade te gaan met

anderen, die er wat meer afstand van kunnen nemen en er objectiever over kunnen oordelen. Daarom had Nijmegen dit nooit mogen doen zonder de zusterkerken bij de besluitvorming te betrekken.

Bovendien, zoals gezegd, betreft het hier zo'n karakteristiek en on-opgeefbaar onderdeel van ons gereformeerde belijden, dat men ook daarom hierin zomaar niet op eigen houtje een beslissing had moeten nemen. Stel dat men naderhand tot het inzicht zou komen, dat men er inderdaad niet goed aan heeft gedaan op het verzoek van deze ouders in te gaan, dan is het tegenover het bewuste ouderpaar toch pijnlijk om er weer afstand van te moeten nemen. Dat is een reden temeer om je eerst breed te beraden over de juistheid van zo'n beslissing. Ik meen dan ook, dat de kerkenraad van Nijmegen het bewuste ouderpaar, zichzelf en ons kerkverband geen goede dienst heeft bewezen.

1. Dit artikel is geschreven n.a.v. het besluit van de kerkenraad van de Ned. Geref. Kerk van Nijmegen om op verzoek van een ouderpaar hun kind te laten 'opdragen' i.p.v. te laten dopen.
2. Ik ga in dit kader niet verder in op de argumenten voor de kinderdoop. Die zijn immers in diverse publikaties uit de doeken gedaan. Duidelijk mag zijn, dat ik deze argumenten overtuigend vind en dat ik meen, dat de kinderdoop in kerken met een gereformeerde traditie op bijbelse gronden een rechtmatige plaats heeft.
3. De cursivering is steeds van mij – jcs.
4. E.W. van der Poll, *Dopen en laten dopen: een bijbelse opdracht in de praktijk*, Hoornaar, 1995. Ik heb van dit boek kennis genomen via een samenvatting ervan, die verschenen is in het blad *Soteria*, 12e jaargang, nr. 3, 1995. De 'bevestigingsdoop', waarvoor hij graag ruimte wil in de kerken, waar de kinderdoop de gebruikelijke praktijk is, is z.i. beslist niet bedoeld als overdopen, maar als opnieuw dopen. Eén van zijn belangrijkste bijbelse argumenten is de geschiedenis van Hand. 19,2-6, waar een aantal door Johannes gedoopte discipelen zich door Paulus opnieuw laat dopen.
5. Als ik het goed begrepen heb wil de kerkenraad van Nijmegen ook overwegen of leden met een afwijkende mening over de kinderdoop tot het ambt van ouderling geroepen kunnen worden.
6. Trouw, 3 januari 1995.

Namen van protestantse kerkgebouwen

H. Algra, den Helder

Van een Opbouw-lezer kreeg ik een proefschrift cadeau over de naamgeving van de protestantse kerkgebouwen in Nederland. De dissertatie is gedateerd (1981), maar ik kan het toch niet nalaten om er het één en ander uit te citeren.

Hoe kom je op het idee om op namen van kerkgebouwen te promoveren? Het proefschrift verschaft daarover geen helderheid. Misschien moeten we het beschouwen als een 'uit de hand gelopen hobby'. De promovendus was destijds de heer H.C. van der Jagt; hij verkreeg met dit proefschrift de graad van doctor in de letteren aan de Rijksuniversiteit in Utrecht.

Navraagbaar

Een kerkgebouw moet 'navraagbaar' zijn, zo begint de auteur. Je moet de weg kunnen vragen naar een bepaalde kerk. Dat kan de naam van het kerkgebouw zijn (de *Westerkerk*), maar de kerk is vaak ook herkenbaar door de naam van het kerkgenootschap (*Gereformeerd kerkelijk centrum*). Combinaties komen ook voor: de Hervormde Gemeente/Oranjekerk. Daarnaast noemt de auteur in een apart hoofdstuk bijnamen die uit de volksmond werden opgetekend. Soms

Vroeger kwamen namen als De Kandelaar en De Hoeksteen niet voor.

zijn die namen bekender dan de officiële naam; zoals in veel plaatsen de *Grote Kerk* (die dan officieel bijvoorbeeld Onze Lieve Vrouwe Kerk heet).

Dezelfde namen

Net zoals veel plaatsen een Beethovenlaan, een Koningin Wilhelminalaan en een Stationsstraat kennen, zo worden ook bepaalde namen van kerken vaak gebruikt. Veel voorkomende namen zijn: de *Adventkerk* of *Adventskerk* (26 x), *De Ark* (20 x), *Bethel* of

Bethelkerk (43 x), *Eben Haëzer* of *Eben Haëzerkerk* (30 x), *Goede Herderkapel* of *-kerk* (27 x), *De Hoeksteen* (18 x), *Ichthuskerk* (20 x), *Immanuëlkerk* (23 x), *Kruiskerk* (20 x), *Maranathakerk* (35 x), *Ontmoetingskerk* (22 x), en de *Opstandingskerk* (31 x). Daarnaast zijn er de geografisch bepaalde namen (*Noorderkerk*, *Westerkerk*, *Duinkerkerk*, *de Brug*) en de historisch bepaalde namen (*Oude kerk*, *Nieuwe Kerk*, *Grote Kerk*). Sommige kerken werden naar een reeds bestaande straatnaam genoemd. De Nederlands Gereformeerden in Bilthoven kerken in de *Julianakerk* aan de *Julianalaan*, de *Proosdijkerk* (NGK) in Ede is genoemd naar het vroegere Proosdijerveld. Apart moet de naamgeving naar de vorm van het kerkgebouw genoemd worden: zoals *de Ark*, *de Koepelkerk*, en *De Schaapskooi*. Onder deze kerken valt ook de *Tabernakelkerk* van de Nederlands Gereformeerde kerk in Apeldoorn, die qua vorm enigszins op een tent lijkt.

Naam en kerkgenootschap

Past een bepaalde naam ook bij een bepaald kerkgenootschap? Ook dat heeft de heer Van der Jagt uitgezocht. De *Andreaskerk*, de *Bethlehemkerk*, de *Pauluskerk*, de *Sionskerk* en de *Vredeskerk* blijken opvallend vaak Nederlands Hervormde kerken te zijn. Daarentegen passen de namen *Eben Haëzerkerk* en *Petrakerk* (o.a. NGK Heemstede) juist in de Gereformeerde traditie. De *Oude Kerk*, de *Nieuwe Kerk* en de *Grote Kerk* behoren in bijna alle gevallen tot de Nederlands Hervormde kerk, maar de Gereformeerden hebben opvallend vaak hun kerkgebouwen *Noorderkerk*, *Oosterkerk*, *Westerkerk* of *Zuiderkerk* genoemd. Volgens dr. van der Jagt is het geven van de naam van een windstreek bijna helemaal in onbruik is geraakt. Een praktisch probleem is soms dat er in bepaalde plaatsen meerdere kerken zijn met dezelfde naam (2 maal de *Noorderkerk*).

Naamsveranderingen

Ook kan het gebeuren dat de naam van de kerk, als gevolg van veranderingen in kerkelijke of wereldlijke gemeente, niet meer passend is. Zo moest de Gereformeerde kerk van

Zeist de naam van de *Westerkerk* veranderen in *Zuiderkerk*. Overigens, ook de naam *Grote kerk* kan aan erosie onderhevig zijn. Zo besloot de kerkenraad van de Nederlands Hervormde kerk in Assen de naam van de voormalige Grote Kerk te veranderen, omdat het gebouw niet meer het grootste kerkgebouw van Assen was. Ook een kerkscheuring of juist een samensmelting kan naamsveranderingen tot gevolg hebben....

Namen in de tijd

Aan straatnamen valt vaak af te lezen in welke tijd een bepaalde wijk gebouwd werd. De namen van het koningshuis in de jaren '50 en '60, de woonerven zonder 'straat' erachter in de jaren '80 (*Lepelaar*, *Margriet*). Ook de naamgeving van kerkgebouwen blijkt door de tijd bepaald te zijn. De oude kerkgebouwen, die als Rooms-Katholieke kerk gebouwd werden, hebben bijna altijd het voorvoegsel *Sint*. Enkele kerken verwijzen naar een Rooms-Katholieke instelling, zoals de *Kloosterkerk* (4x). Tegenwoordig zijn er veel protestantse kerken die de naam van een christelijk symbool dra-

Deze Nederlands hervormde kerk in Amsterdam (Bos en Lommer) kreeg al snel de in de volksmond de naam 'de Kolenkit', omdat de opvallende toren de vorm heeft van een kolenkit.

Foto: H. Algra

In de zomer lukt het niet goed om dit gebouw op de foto te krijgen, maar in de zomerse hitte zal dezelfde lommerrijke omgeving die het fotograferen moeilijk maakt voor de kerkangers welkom zijn. Het kerkgebouw is de Leliekerk van de Nederlands Gereformeerde kerk in Krommenie. Het proefschrift vermeldt over deze naam: "Alle straten in de directe omgeving dragen bloemennamen. De gedachte, dat het een mooi kerkgebouw is temidden van vierkante huizenblokken en het feit, dat de lelie in de Bijbel voorkomt (met name in het Hooglied en voorts in Matth. 6 : 28 – 30 en in Lucas 12 : 27 – 28) spelen eveneens een rol.

Foto: H. Algra

gen. We zijn er helemaal aan gewend dat een kerk *De Hoeksteen* of *De Kandelaar* kan heten. Toch is die naamgeving betrekkelijk nieuw; voor de jaren '30 kwamen deze namen niet voor. Men had, aldus dr. van der Jagt, nog te gemakkelijk associaties met de Rooms-Katholieke eredienst. Pas na de jaren '30 komen de eerste kerken met symbool-namen: de *Ichthus-kerk*, de *Hoeksteen* en de *Kruiskerk*. Later komen: de *Morgenster*, de *Kandelaar*, de *Rank*. De (kerk-)naam *de Hoeksteen* blijkt ook in de recente geschiedenis veel gekozen te worden. Nieuw is daarbij de ontwikkeling dat gemeentelieden een doorslaggevende stem krijgen in de keuze van de naam van het kerkgebouw.

Met namen van Christus was men nog meer terughoudend. Slechts 4 kerken kregen voor de Tweede Wereldoorlog een naam die rechtstreeks met de naam van Christus te maken heeft. Na de Tweede Wereldoorlog raakten deze namen echter veel meer in gebruik, zoals de *Goede Herderkerk*, de *Immanuëlkerk*, de *Triomfatorkerk*.

Bijnamen

Een kerkgebouw krijgt in de volksmond nogal eens een heel andere naam. Bekend zijn de vele doopsgezinde kerken die de naam *Vermaning* hebben gekregen. In dorpen krijgt de kerk nogal eens de bijnaam van een bekend persoon. De *Baronnenkerk* in Emmer-Compascuum herinnert aan de familie Baron, het *Sparkerkje* in Werkendam aan de eigenaar van de

Spar-winkel, die hier kerkte. Het gebeurt nogal eens dat de naam in de volksmond te maken heeft met de sociale status van de mensen die er kerken. In het *Aardappelkerkje* in Franeker kwamen de eigenaren van een aardappel-groothandel. De naam *Rijkeluiskerk* (komt 3x voor, o.a. het gebouw van de Nederlandse Protestantenvond in Baarn) behoeft geen

De meest gebruikte namen voor Protestantse kerken zijn: Bethelkerk en Maranathakerk.

nadere toelichting. Meer nog dan de personen speelde de kleding een rol in het geven van bijnamen van kerken. Het gebouw van de Nederlandse Protestantenvond in Doorn werd wel het *Bontjassenkerkje* genoemd. Zo zijn er *Klompengerken*, *Pettenkerken* en *Zwarte Kousengerken*. Een bijnaam kan ook gebaseerd zijn op een misverstand in de betekenis van een bepaald symbool. Daardoor werd de *Ichthuskerk* in IJmuiden in de volksmond de *Viskerk* genoemd. Ook de kerkgeschiedenis kan in de bijnamen worden afgelezen, zoals de benaming *Cocksiaanse kerk* als benaming voor de Gereformeerde kerk in een aantal plaatsen in de provincie Groningen. Een aantal Gereformeerde kerkgebouwen heeft als bijnaam *de Fijne kerk*.

Het gebouw van de Nederlands Gereformeerde kerk in Culemborg was vroeger een synagoge, vandaar de bijnaam *Jodenkerk*. Ook de Gereformeerde kerk (vrijgemaakt) in Appingedam heeft deze bijnaam. Tenslotte zijn er de bijnamen die werden ontleend aan het uiterlijk van het gebouw, zoals *Het Witte Kerkje*, *De Kolenkit* (zie foto) en *De Fluitketel* (*Thomaskerk*, Amsterdam).

Nederlands Gereformeerd

De Nederlands gereformeerden hebben lang niet altijd een kerkgebouw. Als men wel in een eigen gebouw kerkt, behouden die gebouwen nogal eens de naam van het kerkgenootschap, of de aanduiding is eenvoudig *Kerkgebouw*, of: *Kerkgebouw Transvaalstraat 2* (Zaanstreek-Centrum). Een blik in het *Informatieboekje* laat zien dat onze kerkgebouwen meestal geen aparte naam hebben. Zelfs recent gebouwde kerken hebben lang niet altijd een eigen naam. Toch zijn er natuurlijk wel kerken die een naam aan hun gebouw gegeven hebben. Een willekeurige selectie....In Almere houdt de naam verband met de geografische ligging: de *Zuiderpoort* aan het 's Hertogenboschplein. De *Westerkerk* in Bunschoten wordt apart vermeld in het boek van dr. van der Jagt. Hoewel het geven van namen van windstreken in onze tijd in onbruik is geraakt gaf men deze kerk in 1971 toch de naam *Westerkerk* mee met als argument, dat men een neutrale naam wilde. In Urk en in Utrecht kent men een *Jeruzalemkerk*, in Rotterdam de *Bethelkerk*, in Wormer *De Wijngaard*, in Heerenveen de *Goede Herderkerk* en in Barendrecht in de *Maranathakerk*. Apart is de naam van het gebouw van de Nederlands Gereformeerde kerk in Maassluis. Het vroegere FNV-gebouw *De Kern* behield zijn naam, want in het evangelie draait het ook om de kern van ons bestaan. Overigens komt deze naam ook voor als de naam van een Samen-op-Weg-gebouw in Spijkennisse. Wat wil de naam van een kerkgebouw zeggen? In ieder geval is het een stukje kerkgeschiedenis. Gelovigen hebben geprobeerd om met die naam iets uit te dragen van hun geloof. Daarom is het boeiend om ook eens aandacht te besteden aan de namen van kerkgebouwen.

Naar aanleiding van: De naamgeving van de protestantse kerkgebouwen in Nederland vanaf de Reformatie tot 1973. Proefschrift door H.C. van der Jagt, Rijksuniversiteit Utrecht, 1981.

Over de historiciteit van bijbelverhalen (2)

A. v.d. Dussen, Eindhoven

Wanneer de bijbelschrijvers over feiten en jaartallen berichten, doen ze dat altijd in het kader van een boodschap die ze willen overbrengen. Om die boodschap gaat het bij het bijbel-lezen, aldus de teneur van het vorige artikel in Opbouw over dit onderwerp. Maar hoe verhoudt zich die boodschap tot de historische feiten? Daarover meer in dit artikel.

De wonderbare spijziging

Aan de hand van de geschiedenis van de eerste wonderbare spijziging wil ik de problematiek uiteenzetten. Alle vier de evangeliën berichten over dit broodwonder, waarbij zij op hoofdpunten onderling ook niet verschillen. Voor wat betreft de details echter lopen hun versies uiteen. Om het eenvoudig te houden vergelijk ik alleen die van Marcus en Johannes, en beperk ik mij tot de inleidende gebeurtenissen. Volgens Marcus 6:30-37 is er dit gebeurd: Jezus gunt de discipelen, die zojuist zijn teruggekeerd van een enerverende missie, een rust-pauze. Daarom vertrekt Hij samen met hen per schip naar een eenzame plaats, ergens aan de oever van het meer van Tiberias. De mensenmassa die zich rondom Hem verzameld had, neemt met dat vertrek evenwel geen genoegen. Langs de oever loopt men naar de plaats waarheen Hij op weg is, zodat Hij bij aankomst wordt opgewacht door de velen die van Hem bevrijdende woorden en daden verwachten. Jezus is hun ter wille, en besteedt de rest van de dag aan onderwijs. Tegen de avond komen de discipelen tussenbeide: zij stellen voor dat de mensen weggestuurd worden om inkopen te gaan doen. In reactie daarop moedigt Jezus hen aan om zélf voor een maaltijd te zorgen. Nu de versie van Johannes 6:1-6. Hier wordt bericht hoe Jezus (vanuit Jeruzalem? te voet?) naar de oostelijke zijde van het meer van Tiberias trekt. Hij wordt daarbij gevolgd door veel mensen, die afkomen op zijn wonder-tekenen. Samen met zijn discipelen

beklimt Hij een berg, van waaraf Hij de mensenmenigte ziet naderen. Aan Filippus legt Hij de vraag voor, hoe al die mensen moeten eten. De evangelist vertelt er echter bij, dat het geen vraag uit verlegenheid is. Jezus weet zelf al wat Hij gaat doen; Hij stelt de vraag aan Filippus om deze te beproeven.

Het is duidelijk dat deze twee versies van de geschiedenis op een aantal minder belangrijke details verschillen, waarvan ik er twee uitlicht. Het eerste is, dat volgens Marcus Jezus bij het verlaten van het schip al wordt opgewacht door de mensen, terwijl Hij volgens Johannes zijn plaats van bestemming al bereikt heeft voordat de mensen er zijn. Het tweede is, dat volgens Marcus de discipelen het initiatief nemen om over het eten te beginnen, terwijl volgens Johannes Jézus het initiatief neemt. Men kan zich nu de vraag stellen, wat er precies gebeurd is. Waren de mensen er eerst, of Jezus? Begonnen de discipelen over het eten, of Jezus? Iemand zal tegenwerpen: "Maar dat is toch

*het is écht
Johannes,
zoals hij de gang
van zaken
beschrijft*

van geen enkel belang?" Inderdaad: het zal ons een zorg zijn hoe de gang van zaken nu precies geweest is. De vraag is dan wel waarom zowel Marcus als Johannes deze details in zijn berichtgeving verwerkt, en waarom ze het zo verschillend doen. Wisten ze het zelf niet precies, en hebben ze vervolgens op goed geluk ingevuld hoe het gegaan is? Of zit er meer achter? Bij nader inzien moet dat laatste het geval zijn. Want het verschil in beschrijving verradt nu net ook het eigene van elk van beide. In de versie van Marcus heeft Jezus iets heel ontwapenends. Hij wordt overrompeld door de mensen die Hem maar niet los kunnen laten, en staat hun toe zijn programma in de war te sturen. Daarbij gaat Hij zo op in zijn werk, dat de discipelen Hem er attent op moeten

maken dat Hij ook eens een keer van ophouden moet weten. Dat is het evangelie van Marcus ten voeten uit: het presenteert ons de Heiland in zijn warme menselijkheid en dienstbaarheid. In de versie van Johannes straalt Jezus veel meer soevereiniteit uit. Hoog op de berg gezeten ziet Hij de mensen tot zich naderen, en trekt Hij zijn plan. Het overleg met Filippus heeft dan ook geen betrekking op de dingen die geregeld moeten worden, maar doet dienst als leermoment voor de discipelen. Het is écht Johannes, zoals hij de gang van zaken beschrijft: hier treedt de Heer op die alles volkomen onder controle heeft. Er is dan ook geen sprake van, dat Marcus geschreven zou kunnen hebben wat in Johannes 6 staat, en omgekeerd. De twee evangelisten drukken onmiskenbaar hun eigen stempel op hun berichtgeving.

Verhaal en feit

De intrigerende vraag is nu, hoe de belichting van de evangelisten zich verhoudt tot de feitelijke gang van zaken. Ik zie drie mogelijkheden. De eerste is dat Marcus' weergave precies overeenkomt met de feiten, zodat Johannes de zaken dan expres iets anders heeft voorgesteld in het kader van zijn eigen evangelieverkondiging. De tweede mogelijkheid is dat Johannes nauwkeurig gerapporteerd heeft, zodat het dan Marcus is geweest die de toedracht enigszins vervormd heeft vanuit zijn kijk op de Here Jezus. De derde mogelijkheid is dat noch Marcus noch Johannes wist wat er precies is gebeurd, en dat zij beide de details naar hun eigen inzicht hebben ingevuld. Maar voor welke van de drie mogelijkheden men ook kiest: altijd is er minstens één evangelist van wiens berichtgeving men niet kan zeggen dat zij geheel overeenstemt met de feiten. Onmiskenbaar vindt er een verschuiving van de aandacht plaats: wat er echt gebeurd is, wordt wat minder belangrijk; de boodschap van de evangelist daarentegen komt meer op de voorgrond te staan. Ziedaar het spanningsveld dat de bijbelse theologie van deze eeuw beheerst. Want hoe ver gaat het, die 'invulling' of 'vervorming' van de feiten? Als het gaat om details

als de zojuist besprokene, zullen weinig mensen er wakker van liggen. Maar nu komt er iemand die zegt: héél het verhaal van de spijziging van de vijfduizend is een creatie van de evangelisten; die wonderbare vermenigvuldiging heeft in werkelijkheid zo niet plaats gevonden. Jezus zal best een maaltijd hebben gehouden met al die mensen, maar de evangelisten hebben dat 'opgeblazen' tot de proporties van een wonder, om zo te laten zien

wat er echt gebeurd is, wordt wat minder belangrijk

dat Jezus niet onderdeel voor de wonderdoener Elisa (II Koningen 4:42-44). De volgende vraag is dan natuurlijk, wat er dan nog wel 'echt' gebeurd is. Of is álles in de bijbel interpretatie, invulling, verhaal? Al heel de twintigste eeuw zijn de theologen die zich bezig houden met de studie van Oude en Nieuwe Testament daarover met elkaar in een levendig gedachtewisseling verwickeld. Lange tijd overheerste de mening, dat de historische gang van zaken er niet zo veel toe doet, omdat ons geloof in God niet door de dode dingen uit het verleden bepaald wordt, maar daarin bestaat dat wij áangesproken worden door het evangelie. In dat kader schrok men er niet voor terug om aan bijna alle bijbelse verhalen het historisch karakter te ontzeggen. Langzaam maar zeker echter zette zich een tegenbeweging door. Een belangrijk woordvoerder daarvan werd de Duitser Wolfhart Pannenberg (geb. 1928), een internationaal vermaard systematisch theoloog. Hij gooide een steen in de vijver door te poneren, dat het uiteindelijk toch om die harde feiten gaat, en dat de 'boodschap' van de verhalen geen eigen leven kan leiden, los van de geschiedenis waarin God van zich heeft doen spreken. Daarbij denkt Pannenberg voor alles aan de opstanding van Christus, als hét historische feit dat openbaringswaarde voor ons heeft.

Willem van Oranje en Abraham

Van dit theologisch debat, dat nog altijd voortgaat, wordt men merkwaardigwijze bij ds Nico ter Linden niets gewaar. Alsof er geen Pannenberg geweest is bepleit hij een radicale ont-historisering van de bijbelse verhalen. In een paginagroot interview met NRC Handelsblad van 23 november 1996

zegt hij: "We zijn in een onbewaakt ogenblik historiserend gaan lezen. Op de lagere school kregen we vroeger het vak bijbelse geschiedenis. Eerst kregen we les in Willem van Oranje en daarna kregen we les in Abraham. Ik heb op de lagere school nooit anders gedacht dan dat dat twee Vaders des Vaderlands waren. Dan zit je mis. Bij Willem van Oranje kun je in Delft het gaatje in de muur nog zien. Maar Abraham is geen gestalte van vlees en bloed. Abraham is de vader van de gelovigen waarin Israël zichzelf portretteert, het prototype van de gelovige met al z'n ups en downs." En over de evangeliën: "Iedere keer tuin je er weer in. Ieder keer denk je toch weer dat het voorval uit het leven van Jezus gegrepen is. En dat is het niet. Het is een verhaál dat uit het leven van Jezus gegrepen is." Zo hakt Ter Linden de knopen door, waarover in de theologie zoveel te doen is. Sterker nog: hij beweert dat iedere serieuze theoloog het met hem eens is. Op de vraag van de interviewer: "Waar staat u in theologische zin? Bent u liberaal?" antwoordt hij: "Het is niet typisch liberaal wat ik schrijf. Het is *mainstream* theologie. ... Ik zeg wat iedere behoorlijke universiteit in Amerika en West-Europa leert." Dat antwoord heeft iets hautains. Ds Ter Linden suggereert hiermee immers, dat een universiteit waaraan men wél historiserend leest, niet meetelt. In feite onttrekt hij zich daarmee aan de discussie: mensen die er anders over denken zijn in wetenschappelijk opzicht niet de moeite waard om op in te gaan...

En dat, terwijl theologen van groot kaliber er anders over denken! Want het is eenvoudig niet waar wat Ter Linden zo stellig beweert. Ongetwijfeld zijn er oud- en nieuw-testamentici op wie hij zich kan beroepen voor zijn radicale keuze vóór het verhaal en tégen de geschiedenis. Maar vele anderen, die toch allerm minst tot de fundamentalisten gerekend kunnen worden, gaan ervan uit dat de bijbelschrijvers wel degelijk historie beschreven hebben, hoe stilerend en vormend zij daarbij ook met hun 'materiaal' zijn omgegaan.

De betekenis van de geschiedenis

Het belang van deze discussie is niet te onderschatten. Het gaat uiteindelijk om de vraag, welke betekenis de geschiedenis heeft voor ons geloof in God. De ont-historiserende richting moet in wezen weinig van de geschiedenis hebben, omdat zij meent dat we

niets opschieten met het geloof dat allerlei feiten en gebeurtenissen ooit hebben plaatsgevonden. Want wat heb je eraan, te geloven dat Jezus in ver vervlogen tijden mensen genezen heeft en zelfs uit de dood heeft opgewekt? Die feiten raken óns leven toch niet? Wij, die nu leven, hebben alleen belang bij het aangesproken worden door God in het heden. En dat aangesproken worden is een kwestie van woorden, niet van historie. Concreet betekent dat, dat je meer hebt aan een goede preek en aan een opbeurend verhaal, dan aan een mirakel dat misschien tweeduizend jaar geleden gebeurd is.

Daar zit wel wat in. Het enkele feit dat Lazarus uit de doden is opgewekt doet mij niet zoveel. Een préék over die opwekking kan mij daarentegen stimuleren, om mijn vertrouwen te vestigen op die God voor Wie er kennelijk nooit een 'te laat!' geldt. De grote vraag is alleen, wat er van die preek overblijft als er geen geschiedenis aan beantwoordt. Wat heb je aan een mooie preek die je troost met de bemoediging dat er geen 'te laat!' geldt voor God, als er geen enkel feit is waarop die bemoediging steunt? En als het historische feit van een dodenopwekking er niet toe doet, hoe staat het dan met de toekomst? Geldt ook van de bijbelse toekomstverklaring, dat het daarbij helemaal niet gaat om feiten en gebeurtenissen die ooit zullen plaats vinden, maar om het aange-

is álles in de bijbel interpretatie, invulling, verhaal?

sproken worden hier en nu? Maar wat heeft het voor zin om rouwenden bij een begrafenis aan te sporen over de dood heen te blijven kijken, als we in de toekomst niet de realiteit hebben te verwachten dat Christus de doden uit hun graven zal roepen? Als de geschiedenis er niet toe doet, vervliegt dan ook niet de christelijke hoop? Naar mijn besef weet de ont-historiserende richting op deze indringende vragen geen goed antwoord te geven. Haar sympathie voor het verhaal, voor de verklaring, voor het aansprekende woord, die deel ik. Maar de manier waarop zij het verhaal tegen de feiten uitspeelt – dat komt mij voor een doodlopende weg te zijn. Het verhaal gaat, omdat er zoveel gebeurd is en nog zoveel zál gaan gebeuren! Het

bijbelverhaal is niet denkbaar zonder de bijbelse geschiedenis. Intussen blijft ook het omgekeerde gelden: de bijbelse geschiedenis wordt verteld ter wille van de boodschap die ervan uitgaat. Zo is in de bijbel sprake van een eigenaardige wisselwerking tussen 'feit' en 'verhaal'. Er worden verhalen verteld omdat er zulke bijzondere feiten zijn, maar je zult die feiten nooit los kunnen weken uit de verhalen. De bijbelschrijvers sommen geen droge historie op, maar voegen de gebeurtenissen vrijmoedig naar de specifieke boodschap die zij *op grond van* die gebeurtenissen te vertellen hebben. Daardoor ziet Marcus' verslag van de eerste wonderbare spijziging er anders uit dan dat van Johannes. De bijbelse geschiedschrijving staat altijd in dienst van de prediking. Over de gevolgen die dat inzicht heeft voor onze manier van bijbel-lezen wil ik in een derde en laatste artikel nog iets schrijven.

Krumpels van de tafel

Troostwoorden

Iemand heeft eens uitgezocht welke troostmotieven er bij de heidense Grieken en Romeinen uit de tijd van het Nieuwe Testament voorkwamen als de dood toesloeg. Het leverde een onthullend resultaat op.

Allereerst noemt hij platvloerse opmerkingen zoals: kop op; het leven gaat verder; ga niet bij de pakken neerzitten. Anderen zeiden: zo is het leven nu eenmaal. Of: wat kun je eraan doen? Of: je kon het verwachten; niemand is onsterfelijk. Dat zijn allemaal gemeenplaatsen. Ze bevatten geen van alle werkelijke troost.

Er is ook een categorie opmerkingen die iets meer bedoelen te zeggen. Daartoe behoren: je moet dankbaar zijn voor wat jullie samen hebben genoten en voor het vele goede dat nog gebeven is; daarop moet je je concentreren. Of: je hebt nu wel verdriet, maar er zijn anderen die een

nog groter leed moeten dragen; spiegel je aan hen. Of: velen leven met je mee; je staat niet alleen in je verdriet. Een veel voorkomende opmerking was: door zijn dood is de overledene veel lijden bespaard gebleven. Ook een fatalistische opmerking kwam veel voor: het was zijn/haar tijd.

Een derde categorie werd gevormd door religieuze motieven zoals: deze aarde is maar een jammerdal waaruit de dood hem/haar verlost heeft. Of: de dode heeft goed geleefd. Of: je mag de dode niet terugwensen, want hij heeft het nu beter. Anderen zeiden: de dood is eigenlijk een geboortedag, want toen begon de ziel een nieuw leven. Of: de dode ontvangt nu een hemelse beloning en verkeert nu in de hemel temidden van de goden.

We moeten goed beseffen dat deze troostmotieven afkomstig zijn van heidense Grieken en Romeinen die de bijbel niet kenden. En dat is onthullend. Want zijn het niet dezelfde motieven die je vandaag ook bij christenen kunt horen? Ook christenen troosten elkaar met deze argumenten. Ook zij zeggen: het was zijn tijd. Alsof het leven een geponst muziekstuk voor een draaiorgel was! Ook christenen zeggen: de dode heeft het nu beter, want zijn ziel is in de hemel. Het is onthutsend te zien dat heidenen elkaar met precies dezelfde bewoordingen troostten. Dat mag ons wel eens aan het denken zetten. Mag dit wel christelijke troost genoemd worden? Welke troost bij de dood vinden we in de bijbel?

Ik denk dat het voor velen een ongedachte ontdekking zal zijn, dat de bijbel dergelijke troostmotieven niet kent. Nergens wordt daar 'getroost' met de opmerking: het was de zijn/haar tijd. Nergens wordt gezegd: huil maar niet, want de ziel van de dode heeft het nu beter. De troost van de Schrift richt zich op de toekomst: op de opstanding van de doden. Als er geen opstanding was, zouden allen die in Christus ontslapen zijn, verloren zijn, zegt Paulus in 1 Kor. 15. Daar ligt het werkelijke troostmotief. En omdat die opstanding in het verschiet ligt, kan nu al van onze doden gezegd worden dat ze met Christus zijn. Maar de Schrift geeft ons geen uitsluitend over de vraag wat we ons daarbij voor moeten stellen. Christenen behoren elkaar dan ook te troosten met de opstanding, zegt Paulus in 1 Thess. 4:15-18. M.R. van den Berg, Groningen

Ex Libris

Nieuwe uitgaven

HITLERS BANKIERS is een vertaling van: *Die Schweiz, das Gold und die Toten*. Wat daarin beschreven wordt, kan alleen maar roodgloeiende verontwaardiging opwekken. Tijdens de Tweede Wereldoorlog deinsden de Zwitserse bankiers nergens voor terug, als ze er maar aan konden verdienen. Ze hebben goud van de Duitsers geaccepteerd waarvan ze wisten dat het gestolen was, ze hebben Hitler aan deviezen geholpen waardoor die in het buitenland de spullen kon kopen die hij voor de oorlogsvoering nodig had. De schrijver, professor Jean Ziegler, zegt het zó: „Zonder de Zwitserse banken zou de Tweede Wereldoorlog eerder beëindigd zijn en zouden honderdduizenden mensen in leven zijn gebleven.” Uit het boek wordt ook duidelijk dat de bankiers niet alleen de verantwoordelijkheid droegen. De Zwitserse industrie bleef gedurende de hele oorlog Duitsland wapens en onderdelen leveren. Er is bovendien een einde gekomen aan het sprookje van het menslievende Zwitserland dat zijn grenzen openstelde voor vluchtelingen; er zijn heel wat Joden weer over de grens gezet en aan de Gestapo prijs gegeven. Terecht noemt de uitgever dit boek verbijsterend! Omvang 319 blz. Uitgever Meulenhoff. Prijs f 34,90

DE AMBO KLEINE KLASSIEKE BIBLIOTHEEK heeft in deze rubriek al eens eerder aandacht gekregen. Het is een serie goed verzorgde boekjes in een handzaam model; ze bevatten een selectie uit de inhoud van beroemde klassieke werken die eveneens door Ambo worden uitgegeven. Lezers kunnen zo een indruk van die boeken krijgen en gaan dan misschien de aanschaf ervan overwegen. Nieuw is: *Abélard en Héloïse*, een liefdesgeschiedenis. Het boekje geeft kort de geschiedenis van dit liefdespaar uit de twaalfde eeuw, plus een keuze uit hun briefwisseling. Ook is in deze reeks pas verschenen: *Persoonlijke notities van Marcus Aurelius*. De schrijver was keizer van het Romeinse rijk van 161 tot 180. Wie even wat in dit boekje bladert en hier en daar iets leest, komt al snel onder de indruk van de hoogstaande gedachten die deze machtige heerser onder woorden heeft gebracht. Omvang van de boekjes 127 bladzijden, prijs f 7,50.

Ambo stuurde me meer boeken maar ik ben er nog niet aan toe gekomen ze allemaal te lezen. Volledigheidshalve vermeld ik ze hier even: **DE ONDRAAGLIJKE LICHTHEID VAN HET BESTAAN**, door Milan Kundera, een beroemd schrijver op wereldniveau. Het boek wordt door de uitgever aangeduid als 'deze magistrale liefdesgeschiedenis van de twintigste eeuw'. Er zijn al meer dan 200.000 exemplaren van gedrukt. De goedkope 29e druk telt 360 bladzijden en kost f 19,95.

BLINDE VENSTERS, door Alexander Vona. De schrijver is vergeleken met o.a. Kafka en Joyce! Het boek is bekroond met de internationale prijs voor Romaanse literatuur; de jury noemde het: 'Een boek over de mysterieuze droefheid die ontstaat wanneer een zoektocht wordt ondernomen in de onpeilbare afgrond van het innerlijk.' Omvang 300 blz. Prijs f 49,50.

T. Hoekstra, Zwolle

Hoop voor de Bijlmer

H. Algra, den Helder

Op een warme zaterdag fiets ik met onze zoon Anne door de Bijlmermeer. Via Diemen rijden we de wijk binnen waar Amsterdam eind jaren '60 zo trots op was. Het toppunt van moderne stedenbouw. Veel groen, ruime flats, vrijliggende fietspaden en een goed openbaar vervoer.

Inmiddels is deze wijk synoniem geworden voor verpaupering en criminaliteit. Voor de zekerheid hebben we ons geld maar over elkaars zakken verdeeld. Ondanks alles lijkt het geen onaardige wijk. Het groen is hoog geworden,

soms hebben we het gevoel dat we door het bos fietsen. We rijden een aantal rondjes en passeren o.a. Kruitberg en Kraaiennest. Kilometers lang komen we geen enkele auto tegen, op een paar surveillerende politieauto's na. De flats zijn in allerlei frisse kleuren geschilderd.

Buiten

Opvallend is dat het leven zich grotendeels buiten afspeelt. Veel mensen zitten of liggen buiten in het gras. Dat ligt natuurlijk mede aan het weer. Autochtone Nederlanders zie je hier nauwelijks. Het schijnt dat er in de Bijlmer tientallen verschillende talen worden gesproken. De sfeer komt op deze zomerse dag ontspannen over. Het enige verontrustende zijn de groepjes mensen in de fietstunneltjes, soms in felle discussie, soms ons aangapend,

soms onderhandelend. Je proeft hier de sfeer in van de Amerikaanse getto's. 's Avonds lijkt het me hier minder plezierig. Verder valt de enorme rommel op: de blikjes die overal rondslingeren. Maar dat is in andere stadswijken in Nederland zo langzamerhand

Zingen in de sneltram

ook een probleem. Het enige wat zou kunnen helpen is statiegeld op de blikjes, want daar zijn we gevoelig voor.... Fietsen door de Bijlmer geeft je wel een vreemd gevoel: alsof je een vreemdeling in je eigen land bent. Hoe gaat het hier, wat zijn de gewoontes? Maar dat kan mede een kwestie van gewenning zijn. Op het marineterrein in Den Helder weet ik ook niet welke gewoontes daar gelden.

Geloven in de Bijlmer

In de Bijlmer zijn ook kerken aan het werk. Het schijnen er veel te zijn. Ze vallen niet op. Slechts twee gebouwen vallen wel op: een kerkgebouw van een aantal gezamenlijke kerken en een moskee. De meeste kerken vinden onderdak in parkeergarages, in een school, een buurthuis of gewoon als huisgemeente. Tegen de verpaupering en de criminaliteit in brengen ze een boodschap die hoop biedt. Dat is de hoop van de Bijlmer.

Na onze fietstocht zetten we de fiets en onszelf op het pas geopende ringspoor terug naar Sloterdijk. In de sneltram horen we twee zwarte meisjes zacht gospelliedjes zingen. De naam van Jezus klinkt regelmatig. Ook dat is de Bijlmer....

Een paar dagen later ontmoet ik een Afrikaanse vrouw. Ze woont in de Bijlmer. Haar zoontje is helemaal in de war. Hij verwondt zichzelf, slaakt alleen nog maar kreten en dreigt van het balkon van de flat te springen. Ze is ten einde raad. Ze legt uit wat er allemaal gebeurd is. We zijn het met elkaar eens: zo kan het thuis niet langer. Tijdens het gesprek pakt ze een Bijbeltje. Ze slaat het open bij de psalmen.

Zou God ook van de Bijlmer houden? Ja: er is ook hoop voor de Bijlmer!

Bemoeienis en getuigenis

B. Wielenga (Richmond).

Dr. P.J. Visser schreef een prachtige dissertatie over het leven en de missionaire theologie van Prof. Dr. J.H. Bavinck (1895-1964), de eerste Gereformeerde zendingshoogleraar (1939) die nog altijd de aandacht weet te boeien van de huidige generatie zendings-theologen, ook al wordt in zijn eigen kerken weinig meer gedaan met zijn theologische erfenis. Nu is het bespreken van theologische proefschriften in een blad als Opbouw geen sine cure; ik mag onder de lezers geen al te grote belangstelling voor theologie in het algemeen en missiologie in het bijzonder veronderstellen. Daarom dat ik gekozen heb voor het bespreken van een aantal onderwerpen die Bavinck hebben bezig gehouden en die vandaag de dag nog niets aan actualiteit hebben ingeboet. Ik stip kort zijn levensgang aan, geef aandacht aan zijn theologie van de godsdiensten en sluit af met een paar opmerkingen over de inculturatie, door hem possessio genoemd.

Bavincks levensgang

In het biografische hoofdstuk wordt Bavincks familie-geschiedenis beschreven; hij was een volle neef van de bekende dogmaticus H. Bavinck, en had veel karaktertrekken met hem gemeen. Dat is een goede greep van Visser geweest om Bavinck te plaatsen in het kader van de geestes-geschiedenis van zijn familie; dat levert belangwekkende inzichten op in de persoon en het werk van deze integere en bescheiden zendingstheoloog (p 33).

De biografie van een theoloog is onmisbaar in het verstaan van zijn theologie. Dat is in het verleden wel eens vergeten. Visser wijst erop dat Bavinck opgroeide in een vroom

gezin, waarin een levende relatie met God zich kon ontplooiën en waardoor heel zijn levensgang gestempeld is geworden. Bavinck ontwikkelde vanaf zijn studententijd een positief-kritische houding naar de eigen kerken en naar christenen van andere origine. Als de meeste zendingsmensen van zijn generatie was hij oecumenischer ingesteld dan de toonaangevende Gereformeerde theologen van zijn dagen. Zijn vriendschap met de Hervormde Hendrik Kraemer, die grote invloed op hem uitoefende, is daar bewijs van. Het geeft te denken dat hij, net als de meeste zendingsmensen van zijn generatie, niet met de Vrijmaking is meegegaan.

Er valt weinig of geen invloed te bespeuren in zijn theologisch werk van wat wij wel eens met een al te grote term de Schriftbeweging van de 1930-er jaren noemen (pp 68 e.v.). Dat zou eens onderwerp van kritisch onderzoek moeten worden; en dan ook kritisch naar die Schriftbeweging toe. Waarom zat er voor hem geen aantrekkingskracht in de beweging door Schilder op gang gebracht? Was ze niet missionair genoeg gericht en missiologisch te weinig bewogen? Was ze voor de eerder bevindelijke Bavinck toch wat te dogmatisch-afstandelijk ingesteld? De heilshistorische methode van prediking had zijn sympathie maar was hem toch vaak te gekunsteld. Hoe dit ook zij, het is interessant te noteren dat Bavinck in vrijgemaakte zendingskringen thans grote aandacht geniet: een teken van een zich veranderend geestelijk-theologisch klimaat?

De niet-christelijke religies

Bavinck heeft zich indringend bezig gehouden met het religieuze besef van de niet-christelijke volkeren. Dat het er was, dat God in natuur, geschiedenis en geweten zich met ieder mens bemoeit, met hem of haar in gesprek wil treden en ontmoet wil worden, stond voor hem vast. Daarbij stond onder meer de uitleg van Romeinen 1:19-32 centraal. Op bijzonder treffende wijze heeft hij beschreven wat er in die ontmoeting tussen God en mens plaatsvindt. Op Gods (algemene) openbaring reageert de mens met het onderdrukken van wat

God van zichzelf laat kennen; maar het onderdrukte komt vervormd weer terug in de religie van de mens. Dit onderdrukken en vervangen en zo ook vervormen van Gods openbaring vindt veelal onbewust plaats. Hier laat zich Bavincks grote kennis van de toenmalige psychologie gelden. Zo is het hem mogelijk een aantal bijbelse noties vast te houden. Allereerst dat God zich bemoeit met ieder mens, ook al voordat het getuigenis van het evangelie hem of haar bereikt, zodat de schuld van de mens als vervormer van de openbaring erkend kan worden. Vervolgens dat elk volk inderdaad een religieus besef heeft, wat communicatie van het evangelie ook mogelijk maakt. Ik laat het bij deze opmerkingen. Mijn kritische vraag aan Bavinck zou zijn: is deze gerichtheid op de mens, en niet op het religieuze sys-

*dat God zich
bemoeit met
ieder mens,
ook al voordat het
getuigenis van het
evangelie hem of
haar bereikt*

teem waarbinnen men functioneert, toch niet te psychologisch van aard? Dit onderdrukken en vervangen gebeurt onbewust en is ook onvermijdelijk deel als men uitmaakt van de religieuze wereld waarbinnen men leeft. Maar kan men schuldig gehouden worden voor iets dat men onbewust doet, wat iemand als het ware overkomt (zie ook p 139)? De bijbel heeft het ook over de tijden van onwetendheid, die voorafgaan aan de confrontatie met het getuigenis van het evangelie. Hoe verhouden deze onwetendheid en schuld jegens God zich tot elkaar? Is er verschil in schuld vóór en na het verwerpen van het Christus-getuigenis? Ik wil maar zeggen: Bavincks beschouwingen dagen nog altijd uit tot nadenken over een vraag die tot op vandaag relevant is.

Inculturatie

Hierover kort even een opmerking.

Wat Bavinck over het ingaan van het evangelie in de culturen der volkeren heeft geschreven, is nog volop actueel, al is de term *possessio* met Visser af te wijzen (p 258). Maar beide kanten van dit proces heeft hij onderkend: het evangelie moet thuis raken in de culturele vormen die beschikbaar zijn, tegelijk bezit het evangelie een cultuur-transformerende kracht. Hij waarschuwt tegen het gevaar van syncretisme dat hier op de loer ligt, en moet niet veel hebben van wat tegenwoordig theologisch gangbaar is – om in andere culturen en religies heilswaarde te erkennen, wat over het algemeen vrucht is van het relativiseren van de unieke openbaring van God in Christus.

Hier stonden Bavinck en Kraemer onwrikbaar op het ene fundament dat gelegd is: Jezus Christus en die gekruisigd. Ik denk zelf dat nog meer aandacht gegeven moet worden niet alleen aan de objectieve capaciteit die elke cultuur heeft om het evangelie te ontvangen, maar ook aan de inherente weerstand die in elke cultuur, inclusief de westerse, ingebakken zit tegen dat evangelie. Inculturatie is maar niet een interessant studieveld; het verwijst naar een slagveld waar Christus worstelt met de Boze om het behoud van de volkeren. In die strijd zijn kerk en zending betrokken. En in die strijd kan Bavinck ons nog altijd terzijde staan met zijn vele boeken en artikelen, die dr. Visser zo buitengewoon goed toegankelijk heeft gemaakt voor de huidige generatie. Dat een Hervormd-Gereformeerde theoloog de eerste moest zijn om een proefschrift over Bavinck in Utrecht te verdedigen, geeft wel te denken.

*N.a.v. P.J. Visser, **Bemoeienis en getuigenis**. Het leven en de missionaire theologie van Johan H. Bavinck (1895-1964). Zoetermeer: Boekencentrum (pp 339; prijs f 45,-; ISBN 9023905873).*

Persschouw

Een nieuwe Persschouwer – ter introductie

Mij valt de eer te beurt de komende tijd samen met ds. Mooiweer deze rubriek te mogen verzorgen. Na zovele jaren een nieuwe persschouwer: dat is iets om even bij stil te staan. Ook voor mezelf heb ik daar wel behoefte aan.

Wat mag u in deze rubriek van mij verwachten? In één zin: een persoonlijke selectie van de onderwerpen in diverse bladen die mij de moeite waard lijken. In die zin staan twee woorden schuin gedrukt, om aan te geven dat een rubriek als deze nu eenmaal nooit objectief kan zijn. Dat betekent ook dat er onvermijdelijk verschillen zullen zijn tussen de ene persschouwer en de andere; mijn collega, ds. Mooiweer, maakt zijn selectie, ik maak de mijne.

Dat is tegelijk ook zowel het kwetsbare als het boeiende van deze rubriek: kwetsbaar, omdat datgene wat hier al dan niet opgenomen wordt per definitie altijd voor discussie vatbaar is. Maar ook boeiend, omdat het de keuzeheer de prettige ruimte biedt om zich niet al te zeer te storen aan vastliggende regels.

Wat verder het inhoudelijke betreft: mijn aandacht zal vooral uitgaan naar – even heel ruim geformuleerd – dingen die (mij) opvallen. En dat valt dan weer uiteen in twee categorieën:

1. Denkend vanuit onze eigen kerken: artikelen die voor onze eigen situatie van belang zijn; die bemoedigend zijn, stimulerend, die ons aan het denken zetten, en ons kunnen helpen om de goede weg te vinden om kerk te zijn in deze wereld en in deze tijd. Daar zit voor mij iets in van het 'samen met alle heiligen'.
2. Denkend vanuit andere kerken: artikelen die onverwacht zijn, en die wellicht in de toekomst belangrijk zouden kunnen worden; waarbij de meeste aandacht dan als vanzelf uit zal gaan naar onze naaste kerkelijke burens. Om een voorbeeld te noemen: als er in 'Bij de Tijd' (het meest open Vrijgemaakte blad) een pleidooi gevoerd wordt voor gesprek met andere kerken, dan is dat niet onverwacht, maar als eenzelfde pleidooi zou verschijnen in 'Reformanda' (het meest gesloten Vrijgemaakte blad), dan zou dat bepaald nieuws zijn, en daarom hier een plaats mogen krijgen.

Het is voor een persschouwer verleidelijk om de krenten uit andermans pap (in kerkelijke bladen plegen de columns als zodanig op te treden) eruit te vissen en die als smakelijke kost aan de eigen lezers op te dienen. Nu, ik zal me daar inderdaad wel eens aan bezondigen, maar ik heb me voorgenomen het mezelf op dit punt niet te gemakkelijk te maken. Krenten mogen op hun tijd misschien lekker zijn (je moet ervan houden), maar een dieet van alleen maar krenten, dat gaat op den duur vervelen. Tenslotte ga ik er vooralsnog van uit dat het niet mijn eerste prioriteit hoeft te zijn dat iedereen mij aardig zal vinden. Als dat wél zo is, is het mooi meegenomen, maar een doel om naar te streven is het niet. Dat betekent dat ik in m'n commentaren ook wel eens kritische geluiden zal laten horen.

Goed, tot zover ditmaal de Persschouw – waarin voor één keer niet de pers geschouwd werd (noch ook de schouwer geperst), maar wel de schouw zelf beschouwd. De volgende keer gaan we weer over tot de normale gang van zaken in deze rubriek. O ja: reacties van uw kant zijn altijd welkom, zeker wanneer stijl en inhoud in overeenstemming zijn met de naam en de doelstelling van dit blad.

M.H.T. Biewenga, Emmeloord

De broeder en de wet

D. Holwerda

**Spreekt geen kwaad van elkan-
der, broeders. Wie van zijn
broeder kwaad spreekt of hem
oordeelt, spreekt kwaad van de
wet en oordeelt haar; en indien
gij de wet oordeelt, zijt gij geen
dader, doch een rechter der
wet. Eén is wetgever en rech-
ter. Hij die de macht heeft om
te behouden en te verdueren.
Maar wie zijt gij, dat gij uw
naaste oordeelt?**
(Jac. 4, 11, 12)

Welke 'wet'?

Wat mag wel het *verband* zijn tussen den broeder en de wet, dat Jacobus hier de uitspraak aandurft: "Wie zijn broeder zwart maakt of veroordeelt, maakt de wet zwart en veroordeelt die"? Als ik zeg – om maar een vergelijkbare uitspraak te noemen – : "Wie zijn neus schendt, schendt zijn aangezicht", dan berust die uitlating op het innige *verband* dat er is tussen neus en aangezicht. De neus is een deel, en zelfs het meest prominente deel, van het aangezicht. Aantasting van de neus beperkt zich daarom niet tot dat lichaamsdeel, maar betekent tegelijk ook een aantasting van heel het gezicht. Hoe ligt nu het verband tussen 'broeder' en 'wet'? Waarom raakt wat je van je broeder ten kwade zegt en oordeelt, tegelijk ook de wet?

Om dat te kunnen begrijpen, zullen we moeten nagaan, op wat voor 'wet' Jacobus hier doelt. Nu heeft deze apostel het in de voorafgaande hoofdstukken al meer dan eens over die wet gehad. En als wij die gedeelten naslaan, vinden we van die wet de volgende kwalificaties: a) in 1, 25 spreekt hij van de *volmaakte* wet, t.w. de wet van de *vrijheid*; b) in 2, 8 duidt hij die wet aan als de *koninklijke*.

De wet van het Koninkrijk

Bij die laatste tekst zou ik willen beginnen. *Het vervullen van de koninklijke wet* staat daar in tegenstelling (blijkens het "maar" van v. 9) tot *het handelen met aanzien des persoons*, een kwaad waartegen Jacobus in de voorafgaande verzen (1-7) had gewaar-

schuwd. Wie zich daaraan schuldig maken noemt hij 'rechters die zich door slechte overwegingen laten leiden' (v. 4). "Rechters": zij *beoordelen* immers, welke zit- of staanplaats een bepaalde broeder in de samenkomst der gemeente verdient. Maar slecht zijn de overwegingen die ze daarbij laten gelden. Wie "naar wereldse maatstaven arm" is, zetten zij nl. achteraan, terwijl God zo iemand juist ervoor heeft uitgekozen "rijk te zijn in het geloof en een erfgenaam van zijn Koninkrijk" (v. 5). Hun oordeel over zo'n broeder is dus tegengesteld aan dat van den Heere. Zij hanteren kennelijk een heel andere maatstaf dan God. Ik denk, dat in die woorden van v. 5: "erfgenaam van het Koninkrijk" een aanwijzing te vinden is voor het antwoord op de vraag, wat we onder "de koninklijke wet" van v. 8 hebben te verstaan. Jacobus zal bedoelen: de wet van het Koninkrijk der hemelen.

Een slecht *vonnis* is het waardoor een *broeder*, d.i. een door God uitgekozen erfgenaam van het Koninkrijk, wordt behandeld als een verschoppeling; een *vonnis* waarmee *de wet van het Koninkrijk der hemelen* terzijde wordt geschoven (v. 8). En hiermee is eigenlijk al duidelijk geworden, dat wat wij een broeder "tekort doen aan eer" (2, 6a; "smadelijk behandeld" NBG) een inbreuk betekent op de wet van het Koninkrijk der hemelen.

De wet die vrij maakt

Nu, de parallelle van het pas besproken gedeelte met 4, 11.12 lijkt mij al aanstonds in zoverre evident: ook dáár staat *God* als *rechter* tegenover den *mens* die *recht spreekt* over zijn broeder. Het verschil is, dat in het begin van hoofdst. 2 sprake is van het achteruitzetten van den broeder, in 4, 11 van het zwart maken van den broeder. Ging het in 2 over een verkeerde *beoordeling*, hier in 4 is – gezien de combinatie met "zwart maken" – een *veroordeling* van den broeder aan de orde. Nu wordt het tijd eens naar 1, 25 te kijken. Daar komt opnieuw de *wet* ter sprake; en hier wordt die genoemd: de *volmaakte* wet, t.w. die van de *vrijheid*. (Vgl. ook 2, 12.) Die formulering geeft aanleiding te denken, dat Jacobus naast *déze* wet ook een andere kent, een *onvolmaakte*, t.w. die van de *slavernij*. Ik houd het daar maar op, en

meen commentaar op deze zegswijze te vinden bij Paulus, en wel in Rom. 8, 2: "de wet van den Geest des levens heeft u in Christus Jezus *vrij gemaakt* van de wet der zonde en des doods".¹ (Vgl. ook Gal. 4, 21-5; 1: 2 Cor. 3, met name v. 17, en Joh. 8, 32.) De *wet van Christus* (vgl. Gal. 6, 2) heeft den gelovig geworden mens wat *gedaan*, hem nl. *vrij gemaakt* van de oudtestamentische wet die hem veroordeelde, hem *vrij gesproken*.

Wat doe ik dus, als ik dien door Christus' wet vrijgesproken broeder zijn zonden van vroeger nahoud, die uitbreng en hem daarop veroordeel?

Wel, dan spreek ik in feite kwaad van de wet, en veroordeel ik de wet; de *wet van Christus* nl., de *wet van het Koninkrijk der hemelen*, de *wet van de vrij spraak uit genade*. Wie, wetend van diens verleden, van een broeder zegt: "die vent deugt niet", die zegt in feite: "die *wet* deugt niet, krachtens welke hij *vrijuit gaat*, en vrij ingaat in het Koninkrijk (2, 5)". Maar juist om die laatste wet wil Paulus voortaan niemand meer "kennen naar het vlees" (2 Cor. 5, 16). Want "wie in Christus is, is een *nieuwe* schepping; *het oude is voorbijgegaan*; kijk maar: het is nu *nieuw*" (v. 17). Paulus beoordeelt zijn mede-gelovigen niet meer naar wat ze van nature waren en deden, want dat is *verleden tijd* en hoort in het *vergeetboek* (vgl. Filipp. 3, 14). En precies zo stelt hij zich op tegenover zijn mede-apóstelen: "wat zij vroeger geweest mogen zijn, doet er voor mij niets toe" (Gal. 2, 6). En tot onze verrassing wordt dat gemotiveerd met de woorden "God ziet de persoon niet aan". Zo blijkt opnieuw, hoezeer 4, 11 een parallel is van 2, 8: niet alleen wie een broeder aanziet op zijn *maatschappelijke status*, maar ook wie hem aanziet op zijn *verleden*, oordeelt *met aanzien des persoons*. En dat verbiedt de Heere, "de enige die de wet stelt en oordeel velt" (4, 12). Hoe roerend zijn – in tegenstelling tot wat Luther meende – Jacobus en Paulus het eens over de wet van Christus.

Rechter en Redder

Het verdient de aandacht, dat in het pas geciteerde 12de vers van Jac. 4 de Heere niet bij name genoemd wordt, maar wordt aangeduid als "Hij die bij machte is te redden en te ver-

derven". Ik denk, dat "redden" hier de nadruk heeft, juist zoals in Luc. 6, 9, waar Jezus vraagt: "Is het geoorloofd op de sabbat een leven te redden of te verderven?" (Jezus drukt zich hier in dezelfde woorden uit als Jacobus in onze tekst.) Dat het daar in Lucas om het 'redden' begonnen is, blijkt uit de parallel bij Mattheüs (12, 10): deze spreekt alleen van "genezen" (en verderop - v. 12 - alleen van "goed doen", terwijl Lucas - v. 9 - heeft "goed doen of kwaad doen"). Lucas - en ook Marcus, 3, 1-62) - bedient zich hier van wat men noemt de *polaire uitdrukkingwijze*. Wetgever en Rechter is enkel Hij die *redt*, zo wil Jacobus m.i. naar voren brengen. Dat heeft de Heere zijn oude volk reeds ingeprent in de aanhef van de wet der tien geboden: "Ik ben de Heere, uw God die u uit de slavernij van Egypte heb verlost". En als onder de nieuwe bedeling God *in zijn Zoon* tot zijn volk komt, dan zegt deze: de Vader heeft aan zijn Zoon "macht gegeven om gericht te houden, omdat Hij de Zoon des mensen is" (Joh. 5, 27). "Zoon des mensen": dat is Hij van wien Jezus in 3, 13-15 gezegd had, dat deze uit de hemel was neergedaald en aan het kruis moest worden gehezen, "opdat een ieder die gelooft in Hem leven hebbe". Als Rechter treedt enkel Hij op die onze Redder is. En als Rechter treedt Hij ook pas dan op, als Hij de weg tot onze redding geheel heeft afgelegd: zie mijn artikel 'Pas door de dood heen Rechter', Opbouw, jrg. 38, blz. 405.³ Van Hem moeten wij voor onze onderlinge bejegening als broeders dan ook leren: een rechtvaardig oordeel is alleen mogelijk, als wij onze *verlossing* in rekening brengen.

1. In Gal. 2, 19 brengt Paulus dezelfde gedachte op een kortere noemer: "Door de (ene) wet (nl. die van Christus) ben ik voor de (andere) wet (nl. die van Mozes) gestorven, om voor God te leven".

2. Zie Kühner-Gerth 2, 587 Anmerk. 2. Deze neiging tot polariteit in de uitdrukking leidt soms tot voor ons gevoel bijna komische wendingen, zoals in Sophocles' Antigone 1108.1109, waar Creon de hem begeleidende dienaren toeroept: "Vooruit, mijn dienaren, aanwezige en afwezige".

Een oudtestamenteel voorbeeld van deze spreekwijze lijkt mij 2. Sam. 13, 22 "Absalom sprak met Amnon noch ten kwade noch ten goede". Dat Absalom na het gebeurde met Tamar ten goede met Amnon zou spreken, ligt niet in de lijn der verwachtingen; enkel dat hij met hem ten kwade zou spreken, m.a.w. hem de huid vol zou schelden.

3. Daarmee in overeenstemming is het,

als Jezus zegt: "Het woord dat Ik gesproken heb (d.i. het evangelie der verlossing door Mij) zal den mens oordelen op de jongste dag", Joh. 12, 48. Men lette erop, dat ook Jacobus "wet" afwisselt met "woord": wat hier in v. 11 een "dader der wet" heet, wordt in 1, 22 een "dader van het woord" genoemd. En onder "woord" verstaat hij "het (evangelie)woord, dat in u geplant is en uw levens kan redden" (v. 21).

Snippers uit de Afrika-mand

cirkelgang of ontwikkeling of...?

Waarom klopten die jongens en meisjes van de kostschool op de zendingspost altijd pas na zonsondergang op onze deur om petroleum voor hun lampjes te halen? Dat vieze geknoei altijd in het donker! Waarom begonnen de mannen die toch waarlijk niet te veel te doen hadden in de winter, pas na de eerste goede regens naar hun kapotte ploegen te kijken? Je had toch moeten zorgen dat het zaaizaad bij de hand is in plaats van nu de zending te vragen het ergens te kopen? Legio zijn dergelijke verhalen. Vele blanken hebben een antwoord bij de hand dat prettig op het oor valt en wat kan variëren van "zorgeloze kinderen" tot "onverantwoordelijke nietsnutten". De conclusie hoeft je niet eens uit te spreken: wij zijn immers heel wat beter.

Maar graag zou ik elke Westerling die Afrika bezoekt willen toeroepen: wantrouw bij voorbaat elke zogenaamde voor de hand liggende conclusie. En bedenk temidden van de ogenschijnlijke planloosheid in Afrika dat wij als Westerlingen zonder het dikwijls te beseffen, nu al eeuwenlang -let wel structureel gezien- Bijbelen leren structureren. Wij hebben ons het Bijbelse denken eigengemaakt dat de tijd uiteenlegt in een verleden, een heden en een toekomst. Men leest wel eens dat dit historische doelgerichte denken van de Grieken afkomstig is en wijst dan op Thucydides en Herodotus maar geschiedenis als een doelgericht gebeuren met wetten van causaliteit dat ergens op uitloopt en waarin wij niet als slachtoffer maar als actieve deelnemers betrokken zijn, is van Bijbelse makelij. Als Bijbelse erfenis sluiten wij in het Westen allemaal de toekomst in onze levensbeschouwing in. Een atheïst die geleerd heeft zijn leven uit te palen aan de hand van aanwijzingen uit het verleden, denkt in Bijbelse structuren. Hij

kan niet eens anders. Hij leeft van onvermoede zegeningen.. Daarmee heeft de Heer ons opgeheven boven de gevangenschap in de natuur waarin de mens als slachtoffer beklemd zat en waarin hij als in een langzame mallemlen maar mee moest draaien. Wie in dat beklemd zijn zich boven de kringloop probeerde op te heffen, ging tegen god met een kleine letter in. Natuur is god. Toen ik hierover vele jaren geleden voor het eerst bij H.Berkhof, Christus de Zin der Geschiedenis, begon te lezen, ondervond ik dat als het begin van het verstaan van Afrika.

In Afrika is de mens slachtoffer en draait in de langzame mallemlen rond. Op zijn best kun je god wat manipuleren om je gevangenschap wat dragelijker te maken. Maar je blijft erin. Vandaar dat er weinig actieve toekomstgerichtheid in Afrika is. De bekende John S. Mbiti heeft er uitvoerig over geschreven. Ook Afrika-talen leggen getuigenis af van dat toekomstloze en hulpeloze slachtoffer-zijn "De ziekte heeft mij" en niet "ik heb een ziekte". Wie wat langer in Afrika is, ziet dat manco van beplanning overal en raakt hevig gefrustreerd tenzij hij bereid is wat verder te kijken dan zijn westerse neus lang is. En is dankbaar dat hij onder invloed van de Bijbel eeuwenlang geleden al, geleerd heeft anders te kunnen denken. Daarmee is niet gezegd dat het Westen van vandaag een alternatief heeft als oplossing voor Afrika. Europa is uit gevangenschap doorgeschoten naar de arrogantie van de mens die zich onafhankelijk maakt van God in ongekende secularisatie. Je vraagt je af of de risico's van het oude Afrika met zijn mallemlen toch niet beter te dragen waren dan de malte van de bewuste uitschakeling van God en het verlies van eerbied voor de natuur met zijn cyclische geheimen. Onze vooruitgang is tegelijk bedreiging geworden.

Maar Afrika kan niet kiezen omdat het schrokkerige Westen doende is Afrika ideologisch te verslinden, veelszins op verzoek van het slachtoffer zelf. De evangelische rest van Europa zou nog wel wat kunnen helpen, zover dat binnen het Afrikaanse nationalisme wordt toegestaan maar gaat nu liever - gefrustreerd - naar elders in de wereld.

J. Vonkeman, Richmond,
Zuid-Afrika

Cursus assertiviteit

Een assertieveling hoeft geen agressieveling te zijn

Is er de laatste tijd nog wel eens iemand over u heen gelopen?

Omdat u het moeilijk vindt om te vertellen hoe u erover denkt? Uw mening eigenlijk helemaal niet interessant vindt? En u om de lieve vrede dan maar liever weer de minste bent?

Tal van mensen zitten zo in elkaar. Ze offeren zich op, cijferen zich weg. Als goede christenen. Ze worden door de jaren heen wat stiller, sluiten zich af ('Jan is weer lekker aan het vissen') of praten alleen nog over veilige onderwerpen ('wat een regen de laatste tijd, hè?').

Sommigen vinden zulke ontsnappingsroutes, maar anderen lopen vast. Verliezen hun zelfrespect, gaan ontmoetingen met anderen uit de weg of reageren onverwacht agressief. Contact met anderen is voor hen geen sociaal, maar een bedreigend gebeuren.

En zo worden ze voor zichzelf en hun omgeving een probleem.

De Stichting voor Ambulante Geestelijke Gezondheidszorg (Stagg) kent die problemen en kan er wat aan doen. Want vaak draait het om simpele dingen, eenvoudige sociale vaardigheden. Die je kunt leren in een cursus. Samen met zeven anderen twaalf weken werken aan zaken als zelfbewust optreden, voor je mening uitkomen, kritiek geven en ontvangen, een gesprek aanknopen en op gang houden.

Leren voor je rechten op te komen zonder agressief te zijn en nadenken over de vraag in hoeverre een christen assertief kan en mag zijn. Want tal van christenen lezen in de Bijbel dat ze liefdevol, hulpvaardig en verge-

vingsgezind moeten zijn. Maar ze vergeten nogal eens, dat dat niet ten koste van henzelf hoeft te gaan.

Opgave voor de cursus kan door een simpel telefoontje naar de Stagg, waarop een kennismakingsgesprek volgt.

Daarin bepalen beide partijen of de groepscursus een oplossing biedt voor de problemen. Is een andere vorm van hulp beter, dan komt dat ook aan het licht.

Komt de groepscursus als beste oplossing uit de bus, dan volgen twaalf wekelijkse bijeenkomsten van anderhalf uur in een gemengde groep van maximaal acht personen. Daarin werkt een psycholoog stapsgewijs aan sociale vaardigheden en leren de cursisten, onder meer door opdrachten uit te werken.

De cursus wordt besloten met een individueel afrondend gesprek. De deelnemers betalen een eigen bijdrage.

De hoogte daarvan komt in het kennismakingsgesprek aan de orde.

Meer informatie over de cursus via tel.: 030-6377071.

Terloops

Over vroeger

Men vraagt me regelmatig of ik altijd in Zaltbommel heb gewoond. Daar kan ik volmondig 'ja' op antwoorden. Geboren en getogen! Ik ben een echte Bommelwaarder. Mijn moeder heette Van Geffen (van de protestantse tak) en voor zover ik heb kunnen nagaan stam ik af van Hillegond van Geffen, die in het begin van de 17de eeuw een herberg in Bommel had. Dat is dus ongeveer 400 jaar geleden. Van mijn vaders kant weet ik het niet precies, maar in het begin van de vorige eeuw woonde m'n overgrootmoeder van die kant ook al hier in de buurt.

M'n moeder kwam uit Well, hier zo'n 10 km vandaan. Dit dorp ligt aan de Maas en als kinderen gingen m'n jongste zus en ik vaak logeren bij een ongetrouwde oom, oom Aart. Die had iets om nooit te vergeten. We hebben onze kinderen al vaak over hem verteld. Er is een foto van hem, zittend op z'n motor. Dat moet wat geweest zijn in het rustige Well: Aart van Perke (Peter) op een motor. Perke was mijn grootvader. Nu ikzelf opa ben kan ik me niet voorstellen, dat ze 'grootvader' tegen me zouden zeggen. Maar vroeger was dat gewoon. Ik heb hem nauwelijks gekend, want ik was nog geen vijf jaar oud toen hij stierf, bij ons thuis, en ik herinner me vaag, dat hij afscheid van me nam. Toen ik in de oude doopboeken van de kerk in Well zat te lezen, heb ik me vaak afgevraagd wat voor mensen die 'Van Geffen's' waren en hoe ze in dat oude Well leefden. Toen Joost van Geffen in 1800 uit Hedel (ook een dorp dichtbij) met een meisje uit Well trouwde en daar ging wonen, kwamen ze in een heel klein huisje terecht. Ze zullen het niet breed hebben gehad. Er werd gewerkt op het land, elke dag moesten de varkens gevoerd en er werden regelmatig manden gemaakt. En zo kwamen ze aan de kost. Niet veel, maar genoeg. En zondags zaten ze in het oude kerkje van Well. Ik heb het idee, dat m'n grootvader de preken wel eens wat te licht vond, want hij las veel in 'oude schrievers'.

Als je in oude doop- en notulenboeken leest, kom je erachter, dat er toen, evenals nu, blijdschap en verdriet was. Verdriet was er in het gezin van ene Jan van Geffen, waar bijna jaarlijks een dood kindje werd geboren. Acht jaar lang. Moet je je eens even indenken. 't Zal je maar gebeuren. De dokter heeft misschien gezegd, dat ze er maar mee moesten ophouden. Maar dat was gemakkelijk gezegd dan gedaan. Ja, vandaag weten ze wel hoe het moet... De eeuwen door hebben de 'Van Geffen's' in de kerk gezongen van Gods trouw (Ps. 90): 'Gij zijt, o HEER, van d'allervroegste jaren voor ons geweest een toevlucht in gevaren...'

Vandaag zingen we met dezelfde psalm (nieuwe berijming):

'Geslachten gaan, geslachten zullen komen: wij zijn in uw ontferming opgenomen.' Dat was, is en zal zijn.

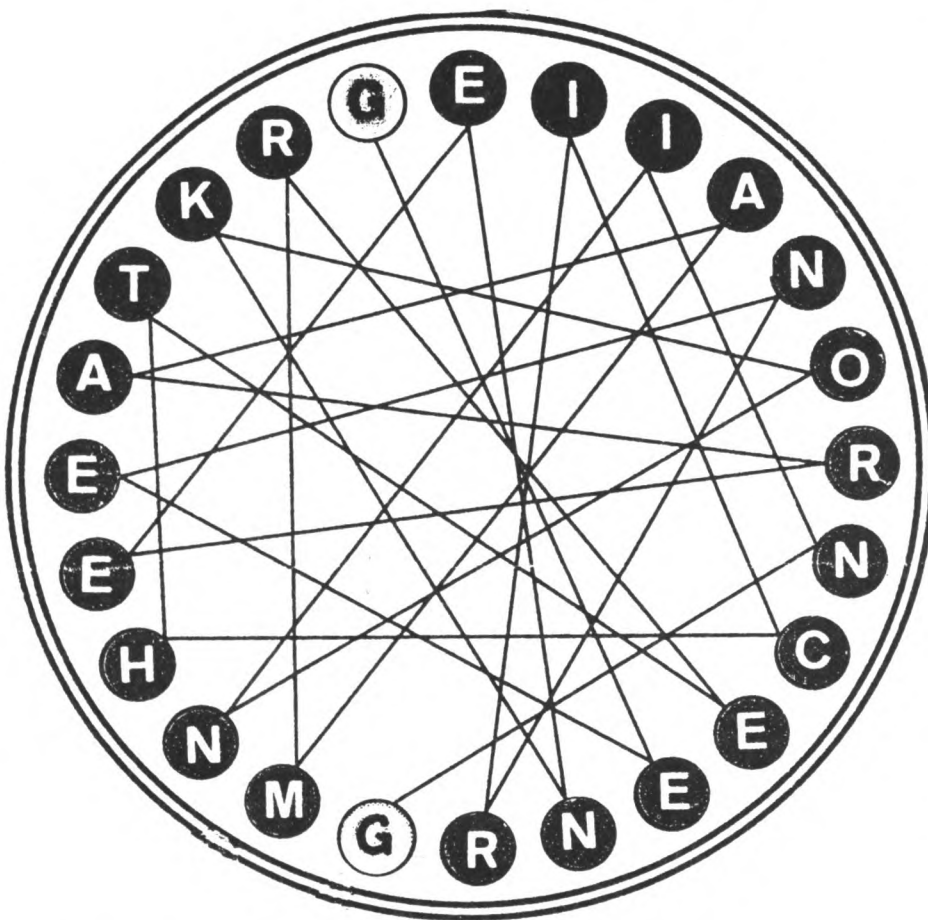
P.C. van Wijk, Zaltbommel

Voor de kinderen

De priester en richter Samuël is oud geworden en zijn zonen doen wat goed is in hun eigen ogen, maar luisteren niet naar de wil van God. Het volk Israël komt dan bij Samuël en wil niet dat de zonen van Samuël hem opvolgen als richter en priester. Als je de puzzel oplost weet je wat het volk Israël wel wil.

In de puzzelcirkel zijn alle letters verbonden door een lijn. Begin bij de letter G in het lichte rondje bovenaan en schrijf alle letters die je tegenkomt op als je de lijn volgt. De laatste letter is de G onderaan.

De oplossing van de vorige maal is: Luister jij naar God?

G. Wijkhuizen-van Vuuren

Beroepen/Intrede/Afscheid

Aangenomen naar Maastricht: ds. G. Haveman te Wolvega (Vrije Gereformeerde Kerk)

Bedankt voor Veenendaal (CG-Bethelkerk): ds. W.C. Moerdijk te Nieuwegein (CG/NG samenwerkingsgemeente)

Afscheid van Zeist: drs. H. de Jong. Afscheidsdienst 7 september in de kerkzaal van de Evangelische Broedergemeente, Zusterplein 12 te Zeist. Aanvang 19.15 uur. Na afloop mogelijkheid tot persoonlijk afscheidnemen.

Adressen

NGK Culemborg

Scriba: L. Roth, Postbus 370, 4100 AJ Culemborg (ongew.), tel. 0345 532447

NGK Den Haag

Adres ds. H. Schuurman: Davidsgulden 4, 8253 DE Dronten, tel/fax: 0321 319328

NGK Doorn

Scriba: mevr. J.A. Dijkslag-Kaptein, Bosstraat 66, 3971 XG Driebergen, tel. 0343 521129

Adres ds. R.R. Ganzevoort: Kaspi-schestraat 10, 8303 EX Emmeloord, tel 0527 699700

Overig nieuws

Informatie Vrouwencontactdag te Zwolle

De Vrouwencontactdag 1997 zal DV gehouden worden op 2 oktober in de Nieuwe Buitensociëteit te Zwolle, Stationsplein 1. Er wordt om 10.30 uur begonnen, rond 15.45 uur zal het programma worden beëindigd. Thema van de samenkomst is: 'Omgaan met de ander'. 's Morgens spreken mevr. Irene Blom-Vrijmoeth en mevr. Jeanne Westerkamp-Stegeman over 'Zie je mij wel?' respectievelijk 'Zie ik jou wel?' In de middagsamenkomst leidt mevr. Greta Rietkerk-Reimer in over 'Heb ik ruimte voor jou?' Daaromheen samenzang, muziek en drama. Besloten wordt met de beantwoording van vragen door forumleden. Toegangs-prijs f 12,50, inlichtingen/opgave via 038 4218601.

Ds. Hanscamp kan nog gemeenten helpen

Ds. G. Hanscamp, emeritus-predikant van de Reformed Church in Australië, verleent gedurende een aantal maanden hulpdiensten aan de NGK van Bilthoven. Onze kerken hebben een zusterrelatie met genoemde Australische kerken. Ds. Hanscamp meldt nog

mogelijkheden te hebben om op de zondagen 21 september, 5 oktober en 12 oktober voor te gaan in de ochtenddienst. Ds. Hanscamp is telefonisch te bereiken onder 030 2211870.

Startzondag Hoogeveen

In verband met de startzondag van de NGK te Hoogeveen zijn er op 14 september geen kerkdiensten in het kerkgebouw aan de Grote Kerkstraat. Een belangrijk deel van de gemeente verblijft van 12-14 september in Kampeerboerderij 'Klein Oever', Oud Aveerest 60 te Balkbrug. Daar wordt dan ook de eredienst gehouden die 's ochtends om tien uur begint. Ds. F. Gerkema van Groningen zal dan D.V. voorgaan.

Afscheid

Wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd neemt drs. H. de Jong op 7 september a.s. afscheid van de Nederlands gereformeerde kerk te Zeist. De afscheidsdienst zal plaatsvinden in de kerkzaal van de Evangelische Broedergemeente, Zusterplein 12 te Zeist, aanvang 19.15 uur. Na afloop is er gelegenheid ds. en mevrouw De Jong persoonlijk te groeten. Belangstellenden hartelijk welkom.

Ontmoetingsdag Gereformeerd

Appèl op 6 september

De jaarlijkse ontmoetingsdag van het Gereformeerd Appèl vindt dit jaar

plaats op zaterdag 6 september. De landelijke bijeenkomst is voor het eerst niet in Amersfoort, maar in de Koningskerk in Zwolle.

Het thema van de ontmoetingsdag is: 'Gebed en verwachting'. De Here geeft ons de dingen die wij Hem bid-den. Maar hoe? Vaak onverwachts, op manieren die wij niet zien. „Hij geeft het immers zijn beminden in de slaap”, schrijft Salomo in psalm 127. Tevergeefs is al ons zwoegen, God geeft het ons immers gewoon! Maar hoe zit dat met kerkelijke eenheid? Zien we die groeien? Zien we dat de Here ons eenheid geeft? Of zijn we teleurgesteld en cynisch geworden?

EO-voorzitter ds. A. van der Veer zal tijdens het middagprogramma een bijbelstudie over dit thema verzorgen. In gespreksgroepen kunnen de bezoekers vervolgens doorpraten. In samenwerking met het gereformeerde jongerenblad Kivive is er een speciaal jongerenprogramma. Verder is er natuurlijk volop ruimte voor ontmoeting en samenzang.

Voor kinderen van de basisschoolleeftijd is er een kinderprogramma en voor de kleinsten wordt crèche gehouden. Ter overbrugging naar de gebedsbijeenkomsten zal Peter Sneep een sing-in verzorgen.

's Avonds vindt de gebedsbijeenkomst plaats. Daarin zullen de christelijke gereformeerde ds. Quant en de

Nederlands gereformeerde ds. Biewenga voorgaan.

Programma:

14.00 uur: opening
17.30 uur: einde middagprogramma
18.00 uur: maaltijd
18.30 uur: sing-in
19.30 uur: gebedssamenkomst

Datum: 6 september 1997

Tijd: 14.00 uur

Plaats: Koningskerk

Landsheerlaan 5

Zwolle

Bereikbaarheid: Vanaf de A28 afslag Zwolle-Zuid. Zwolle-Zuid aanhouden (N337). Afslag Ittersum-Noord. Bij tweede verkeerslichten (na spoorwegovergang) linksaf. De kerk ligt dan na 100 meter aan de rechterkant.

Onder
andere(n)

Prof.dr. L. Doekes overleden

Zaterdag 23 augustus is in Zwolle de Vrijgemaakt Gereformeerde emeritus-hoogleraar prof.dr. L. Doekes overleden. Prof. Doekes werd 83 jaar, hij doceerde van 1952, toen hij prof. K. Schilder als hoogleraar opvolgde, tot 1979 aan de Theologische Hogeschool van de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt) te Kampen.

Geslaagden Reformatorische Hogeschool

Aan de Reformatorische Hogeschool te Zwolle slaagden dit jaar voor de eerstegraads opleiding theologie de studenten H.J. Boersma (Kampen), J.H. Bollemaat (Dalfsen) en C.A. Teunis (Hasselt). Voor de tweedegraads opleiding slaagden dit jaar mevr. A. Alkema (Utrecht) en de heren G.H. Beltman (Markelo), J. Hoekman (Genemuiden), S.A. Oliemans (Assen) en R.H.F. Uppelschoten (Drachten). Zaterdag 30 augustus is het nieuwe collegejaar begonnen, voor belangstellenden in een deeltijd-opleiding theologie: 038 4541076.

Cursus Evangelie & Moslims

Stichting Evangelie & Moslims geeft D.V. in het najaar 1997 een cursus 'Arabische cultuur en taal' in het kantoor in Amersfoort.

Data: 20 september, 4 oktober, 18 oktober en 1 november. Er is mogelijkheid voor twintig deelnemers.

Opgave/inlichtingen: 033 6411949.

Overwinteringsreizen Bali Indonesië

**OBI ... al jaren de specialist
voor een heerlijke, geheel verzorgde
overwintering op Bali!**

- * vier, zes of acht weken in januari en februari 1998
- * keuze uit 9 hotelparken
- * te combineren met Sumatra, Maleisië, Singapore
- * hotelwisselplan met hotels op Java en Lombok
- * **Nederlandse arts gaat mee**
- * **mogelijkheid voor het bijwonen van de kerkdiensten, die geleid worden door ds. J.M. Smelik uit Nieuwegein, uw gastheer op Bali in hotel Dhyana Pura.**

**Infodagen: 10 en 25 september in Nunspeet
22 oktober Akersloot**

Inl. OBI, tel. 038-4229038, fax 038-4230638

